

Tartu Ülikool

Maailma keelte ja kultuuride instituut

Laura Christine Arba

**STÉPHANIE HENNETTE-VAUCHEZ'I, DIANE ROMAN'I JA SERGE
SLAMA ARTIKLI „POURQUOI ET COMMENT
CONSTITUTIONNALISER LE DROIT À L'AVORTEMENT“ TÕLGE
JA TÕLKEPROBLEEMIDE ANALÜÜS**

Magistritöö

Juhendaja: Marri Amon

Tartu

2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. SIHTTEKST	5
2. TEOREETILINE RAAMISTIK	21
2.1 Tõlkemeetod ja -tehnikad	21
3. TÕLKEPROBLEEMIDE ANALÜÜS	25
3.1 Terminid.....	25
3.2 Omasõna vs. võõrsõna	31
3.3 Inglis- ja ladinakeelsed terminid	36
3.4 Lausestusega seotud probleemid.....	41
3.5 Muud tõlkeprobleemid.....	43
3.6 Analüüsi järeldused.....	46
KOKKUVÕTE	49
KASUTATUD KIRJANDUS	50
SUMMARY	54

SISSEJUHATUS

Magistritöö koosneb Stéphanie Hennette-Vauchez'i, Diane Roman'i ja Serge Slama artikli „Pourquoi et comment constitutionnaliser le droit à l'avortement“ („Miks ja kuidas abordiõigus põhiseadustada“) tõlkest ning tõlkeprobleemide analüüsist. *La Revue des droits de l'homme's* avaldatud artiklis on käsitletud abordi tegemise õigust kui põhiõigust, mis peaks selgelt kajastuma ka põhiseaduses. Ühe peamise argumendina on autorid välja toonud, et Ameerika Ühendriikide ülemkohtu otsus on ajan tagasiminev ja loob ohtliku pretsedendi ning kuigi mitmete riikide põhiseadus kaitseb täna kehalist autonoomiat ja eraelu puutumatus, võib neid raseduse vabatahtliku katkestamise kontekstis tõlgendada nii aborti lubaval kui keelaval viisil. Samuti on artiklis välja toodud, et riikides, kus abort on põhiseadusega reguleeritud, on see tavaliselt keelatud. Autorid on arvamusel, et abordi tegemise õigus peaks olema põhiseadustatud ning leiavad, et selle lisamine Prantsuse põhiseadusesse oleks teedrajav otsus. (Hennette-Vauchez, Roman, Slama 2022)

Kui USA ülemkohus tühistas 24. juunil 2022. aastal pretsedendi, mis kaitses põhiseaduslikku abordiõigust, tõi see kaasa arutelu naiste reproduktiivõiguse kui inimõiguse üle ka Euroopas. Euroopa Parlament on USA otsust nimetanud „ülemaailmseks ohuks abordiõigusele“ ning toonud välja, et abordi kättesaadavus on nii rahvatervise kui inimõiguste küsimus ning et abordi keelustamine sunnib naisi kasutama ohtlikke võimalusi seda ikkagi teha, mis „toob kaasa emade suurema suremuse ja haigestumise“. (EP 2022/2665(RSP))

Eestis reguleerib abordiõigust Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus (2019) samuti sätestab põhiseaduse (2015) paragrahv 26, et „igäihel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusle“. Kuigi Eestis otsust ohtu abordiõigusele ei ole, on abordiõiguse küsimus pärast USA ülemkohtu otsust ka Eestis teravamalt avaliku diskussiooni keskmesse tõusnud. Eesti Ämmaemandate Ühingu presidendi Liis Raagi ja Eesti Seksuaalervise Liidu liikme Marie Abeli sõnul on

USA Ülemkohtu otsus „vastuolus inimõigustega ning toob kaasa korvamatuid kaotusi inimeste ja tervise arvelt“ ning lisavad, et „keelud ei kaota ära aborte, vaid muudavad need ebaturvaliseks“ (Abel, Raag 2022).

Kuigi ajalugu on näidanud, et abortide keelustamine ei too kaasa nende kadumist ega vähenemist, on teema endiselt aktuaalne. Töö eesmärk oli tõlkida autorite uuenduslikku vaatenurka käsitlev teadusartikkel eesti keelde ning uurida, millest teadustekstide tõlkimisel lähtuda ja kuidas lahendada tekkinud tõlkeprobleeme. Tõlkest on välja jäetud lähtetekstis olnud 74 viidet. Uurimisprobleemina võib välja tuua selle, et kuigi abordiõigusest räägitakse palju, ei ole eesti keeles tekste, mis tõstataksid abordiõiguse põhiseadusesse lisamise küsimust, mistõttu on sellise argumentatsiooni tõlkimine eesti keelde uudne. Töö eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised probleemid võivad tekkida abordiõiguse põhiseadustamist käsitleva teadusteksti tõlkimisel prantsuse keelest eesti keelde?
2. Millisel määral esineb tekstis võõrsõnu, millele on vaja leida omasõnaline vaste ja kas mõnes olukorras on võõrsõna kasutamine õigustatud?
3. Kuidas tõlkida kultuurispetsiifilisi elemente?

Magistritöö koosneb kolmest suuremast peatükist, milleks on sihttekst, teoreetiline raamistik ja tõlkeprobleemide analüüs. Teises peatükis on antud ülevaade töös kasutatud teoreetilistest käsitlustest ning kolmandas peatükis on välja toodud peamised tõlkeprobleemid koos analüüsiga vastavalt valitud meetodikale.

1. SIHTTEKST

Miks ja kuidas abordiõigus põhiseadustada

Stéphanie Hennette-Vauchez, Diane Roman ja Serge Slama

Abstrakt

Pärast Ameerika Ühendriikide ülemkohtu 24. juuni 2022. aasta Dobbs'i otsuse põhjustatud šokilaineid on põhiseaduse eelnõu esitamisega alanud arutelu abordiõiguse ametlikuks sätestamiseks Prantsusmaa põhiseaduses. Vastupidiselt mitmetele riigiõiguse spetsialistidele, kes on väljendanud kahtlusi sellise põhiseadustamise kasulikkuse või asjakohasuse suhtes, kaitseme meie ideed, et on tekkinud ajalooline võimalus avada teedrajaval viisil põhiseaduse tekst reproduktiivküsimumustele. Selline valik on õigustatud nii põhiseaduse sümboolse funktsiooni kui ka praktilise huviga tagada reproduktiivõiguste jätkusuutlikkus.

1 Ameerika Ühendriikide ülemkohtu 24. juuni 2022. aasta otsus abordi tegemise põhiseadusliku vabaduse kohta tekitab šokilaineid. Kahjuks ei ole see otsus üllatav: Ameerika juristid ja valdkonna spetsialistid on juba mitu aastat dokumenteerinud oma riigis abordiõiguse järkjärgulist nõrgenemist ning hiljutised ametisse nimetamised ülemkohtusse osutasid kohtu 1973. aastal Roe vs Wade kaasuses kinnitatud põhimõtte peatsele võimalikule lõpule. Selle ajaloolise kohtuotsuse kohaselt kaitseb põhiseaduse „ebaselgusest“ tulenev õigus eraelu puutumatusle naiste õigust raseduse katkestamisele vähemalt raseduse esimesel trimestril ja isegi kuni sündimata lapse elujõulisuse saavutamiseni – staadiumini, alates millest võivad mängu tulla riigi huvid säilitada elu. Kuigi Roe vs Wade'i kohtuotsuse tühistamine oli ootuspärane, on šokk sellele vaatamata ikkagi suur. Peab mainima, et lisaks abordiõiguse tühistanud Dobbs vs Jackson Women's

Health Organization kohtuotsuse sisule tuleb seda arvesse võtta ka riiklikus ja rahvusvahelises kontekstis, kus selle vastukaja on mitmekordistunud.

2 Kohtuotsuse sisu: ülemkohtu otsus tähistab teatavat tagurlikku pööret. Kohtunikud ei piirdunud üksnes sellega, et seadsid kahtluse alla idee, et föderaalne põhiseadus kaitseb naiste õigust katkestada rasedus esimestel kuudel. Lisaks sellele on sihtmärgiks 14. muudatuse õiglase kohtumõistmise klausli põhiseadusliku põhjenduse oluline osa. Seda põhjendust, mis toetab naiste põhiseaduslikku õigust abordile, on nimetatud „ülimalt valeks“ („*egregiously wrong*“), samamoodi, nagu kunagi nimetati *separate but equal* (eraldi kuid võrdne) doktriini, mis lubas orjandust ning seejärel rassilist segregatsiooni. Ja edasine tagasimineku on ilmselgelt tulemas, nagu nähtub kohtunik Thomase kaasarvamusest, kes, nimetades ideed, et põhiseadus võiks kaitsta naise õigust abordile „koomiliseks“, viitab „vigade parandamise kohustusele“ seoses pretsedentidega, mis tagavad õiguse rasedustumisvastase vahendite kättesaadavusele, homoseksuaalsuse dekriminaliseerimisele või samast soost isikute õigusele abielluda.

3 Riiklik kontekst: ka riiklik kontekst suurendab ülemkohtu kõmulise sekkumise vastukaja. Kuivõrd Donald Trumpi neli aastat kestnud presidendiaeg lõppes teatavasti 6. jaanuaril 2021. aastal Kapitooriumil toimunud relvastatud ülestõusuga kaasnenud kaose ja valimistulemuse otsese kahtluse alla seadmisega, peegeldub riigi sügav sotsiaalpoliitiline lõhestatus kodanike suhetes institutsioonidega – ja eelkõige ülemkohtuga. Pärast Goruschi, Kavanaugh’ ja Barretti ametisse nimetamist tunnevad konservatiivsed elanikkonna rühmad ajaloolist kättemaksu tunnet kohtule, mida sageli süüdistatakse selles, et alates 1960. aastatest on see teeninud liberaalset tegevuskava, mis on põhiseaduse tekstist liiga kaugemale kaldunud, milles nad tahavad leida kui mitte põhiseadusega tagatud alfat ja oomegat, siis pühendumist demokraatia föderaalsetele versioonile, mis võimaldab vaid minimaalset föderaalset sekkumist (ja peaks seega taastama osariikide normatiivsete valikute suveräänsuse).

4 Rahvusvaheline kontekst: et mõista ülemkohtu otsuse vastukaja, ei tohi tähelepanuta jätta globaalset konteksti, kus liberaalse konstitutsionalismi kesksete paradigmat kahtluse alla seadmine ei piirdu enam neid kujundanud maailma äärealade või perifeeriaga, vaid näib olevat tunginud selle keskmesse ja kasutanud selle relvi. Brasiilias viis õigussüsteemi kasutamine vastase kahjustamiseks (ingl. k. *lawfare*) president Dilma Roussefi ametist tagandamise, Lula ebaseadusliku vangistamise ja Jair Bolsonaro valimiseni. Paljudes riikides, mis näisid globaalse konstitutsionalismi põhimõtteid omaks võtvat, on populistlikud juhid neid autoritaarselt kasutanud: Modi India, Chavezi Venezuela, Netanyahu või Bennetti Iisrael on vaid mõned näited. Euroopas on Venemaa vallandatud sõda Ukrainas viimaks viinud „valge varese“ Venemaa Euroopa Nõukogust väljaviskamiseni, kuid Ungari ja Poola juhtumid tuletavad meile päevast päeva meelde, et liberaalse konstitutsionalismi väärtused on oma positsiooni kaotamas. Lühidalt: pärast aastakümneid kestnud ilmselt liigset naiivsust, usaldust või rahulolutunnet liberaalse konstitutsionalismi põhimõtete suhtes sunnib poliitiline ja õiguslik reaalsus meid nägema, milliseid kuritarvitavaid vorme see võib võtta ja omandada. Ka siin on Dobbs vs Jackson Women’s Health Organization sümboolse tähendusega: kuigi ühelt poolt inimõigused ja teisalt kohtulik kontroll olid muutunud liberaalse konstitutsionalismi etaloniks, siis viimast kasutati mitte esimeste pühitsemiseks või kaitsmiseks, vaid nende hävitamiseks. Ameerika Ühendriikides ei ole enam föderaalset põhiseaduslikku õigust abordile. Nüüd kehtivad vaid osariikide eeskirjad, mille puhul tuleb märkida, et kohe jõustusid paljudes osariikides mitu aastat tagasi vastu võetud nn päästikuseadused, millest mõned keelavad aborti ükskõik millistel tingimustel.

5 Lühidalt öeldes oli see kombinatsioon plahvatusohtlik: olid olemas kõik elemendid selleks, et ülemkohtu otsus tugevat vastasseisu leiaks. Sealt edasi on pretsedenditum aga asjaolu, et see andis aluse põhiseaduse muutmise plaanideks. Näiteks Prantsusmaal, kus abordile on jätkuvalt teatavat vastuseisu ja raskusi, eelkõige tõhusa juurdepääsu osas, tuleb tunnistada, et see teema ei ole poliitiliselt kaugelki nii vastuoluline ja et selle õiguslik alus on palju konsolideeritum kui mitmetes teistes riikides. Mida siis arvata plaanidest „lisada õigus abordile põhiseadusesse“?

6 Kõigepealt tuleb meelde tuletada, et reproduktiivõiguste põhiseadustamise idee ei ole üksnes juhuslik: 2019. aastal esitati põhiseaduslik seaduseelnõu raseduse katkestamise põhiõiguse kaitsmiseks, kuid see ei olnud tulemuslik, sest seda ei võetud päevakorda. Sellele eelneval, 2018. aastal, olid parlamendiliikmed juba esitanud põhiseaduse eelnõu muudatuse, et saavutada esinduslikum, vastutustundlikum ja tõhusam demokraatia, mille eesmärk oli täiendada 1946. aasta põhiseaduse preambulit järgmiste sõnadega: „Prantsusmaa tunnustab seda taotlevate isikute õigust omada juurdepääsu vabalt ja tasuta kättesaadavatele rasestumisvastastele vahenditele, samuti õigust kasutada vabalt ja tasuta raseduse katkestamist ilma põhjenduseta vähemalt neljateistkümne nädala jooksul pärast amenorröat.“ Sellele muudatusele oli vastu eelkõige enamus presidendipartei opositsioonist, mis on üks poliitilistest jõududest, kes on täna väljendanud soovi abordiõiguse põhiseadustamisega USA ülemkohtu otsusele vastata.

7 Idee ei ole seega uus, isegi kui varasemad katsed ei ole pälvinud sellist kriitikat, mida me praegu näeme. See ei tule mitte niivõrd poliitilistelt jõududelt kui riigiõiguse spetsialistidelt, kes väljendavad oma skeptilisust või vastasseisu erinevates meediakanalites. Mõned väidavad, et sellised ettepanekud ei oleks õigustatud ega asjakohased nii seetõttu, et Prantsusmaal puudub võrreldav oht selle õiguse kahtluse alla seadmiseks, kui ka seetõttu, et selline põhiseaduse täiendus ei annaks tegelikult õiguslikult midagi juurde, vaid avaks hoopiski Pandora laeka. Abordiõiguse põhiseadustamine oleks sisuliselt sümboolse tähendusega, sest see juba olevat „põhiseadusliku väärtusega põhivabadus“. Teised väidavad, et põhiseaduse muutmine muudaks aborti naiste „vabadusest“ tõeliseks „põhiõiguseks“, mis väidetavalt tooks kaasa „Veili seaduse lõpliku maha matmise. Kui täna otsitakse tasakaalu naise vabaduse ja embrüo kaitse vahel, siis liiguksime õigusloogika poole, kus loeb ainult naise tahe, mis kaotaks embrüole jääva kaitse“, andes naisele õiguse „embrüo elu täielikult kasutada“. Selline põhiseadustamine olevat lausa „hullumeelne“.

8 Kuigi võime õigustatult jagada seisukohta, et tõenäoliselt Prantsusmaal otsest ohtu abordiõigusele ei ole, näib, et mitmed eespool mainitud rahvusvahelisest kontekstist tulenevad elemendid kutsuvad üles ettevaatlikkusele: selliste ohtude puudumine praegu ei taga tingimata *status quo* säilimist. Seetõttu on sellel argumendil vähe kaalu. Keegi ei saa tulevikku ennustada; teiste hulgas kogevad seda kibedalt ka Poola ja Ameerika naised. Mis puutub väitesse, et põhiseadusesse lisamine midagi ei muudaks ega lisaks, siis see on juristide suust tulles pehmelt öeldes kummaline. Kas põhiseadus ei ole mitte kõrgeim standard, millega poliitiline režiim näitab, millistele väärtustele ja põhimõtetele ta erilist tähtsust omistab? Kas võib olla, et põhiseaduse muutmise ühes või teises punktis või uue õiguse lisamine midagi juurde ei anna? Ei pea olema naiivne ega tekstifetišist, et end sellistest analüüsides distantseerida. Kui sõna on tegu, siis ei saa olla ebaoluline, kas põhiseadus kuulutab (või mitte) naiste õigust abordile. Seda enam kaasaegse maailma väga spetsiifilises konfiguratsioonis, mis väärrib rõhutamist pigem kaks korda kui üks: meile teadaolevalt pole maailmas ühtegi põhiseaduslikku teksti, mis otseselt ja selgesõnaliseks kaitseks (kuulutaks, tunnustaks, tagaks) naiste õigust abordile. Nii et püstitatud küsimus ei ole midagi vähemat kui küsimus sellest, millist sügavat tähendust tuleks sellisele väljakuulutamisele, liberaalse konstitutsionalismi uuele ajastule, omistada (I). Rääkimata sellest, et nendele teoreetilistele argumentidele tuleb lisada tehnilised argumendid, mis puudutavad vastavate sätete põhiseaduse teksti lisamise mõju (II).

I Põhiseadustamise legitiimsus seoses põhiseaduse sümbolsete funktsioonidega

9 Kuigi põhiseaduse tekstides on kogu maailmas juba ammu viidatud emadusele, perekonnale ja abielule, et neid kaitsta ja väärtustada, on reproduktiivsusega seotud küsimused alles väga hiljuti hakanud põhiseaduslikke norme ja tõlgendusi looma. Viidatakse üksikisiku autonoomsele otsustusõigusele reproduktiivsete otsuste tegemisel või õigusele kehalisele puutumatusel; kuid neid tuleb mõnikord ühildada teiste põhiseaduslike normidega, mis on seotud õigusega elule ning mis võivad olla suuremal või vähemal määral otseselt suunatud sünnieelsele kaitsele. Nii et isegi kui reproduktiivsusega seotud küsimused on 20. sajandi jooksul selgelt muutunud põhiseadusliku normatiivsuse osaks, jääb abordi küsimuse selgesõnaline käsitlemine erandlikuks. Tegelikult teevad need vähesed põhiseaduse tekstid, mis otseselt abordile viitavad, seda negatiivses võtmes: tavaliselt keelustavad selle. Somaalia põhiseadus keelab abordi, sest see on vastuolus šariaadiga. Eswatini ja Keenia põhiseaduses on sätestatud igasuguse abordi keelustamise põhimõte, lubades seda erandkorras teatud tingimustel (oht naise elule, vägistamisest tulenev rasedus jne); Keenia põhiseaduses on sätestatud, et „elu algab eostamisest“. Seega, kui abordi küsimust käsitletakse, tehakse seda enamasti õigusaktidega; ja nagu teada, varieerub abordiseaduste paindlikkus, mida arstid rakendavad ja kohtunikud tõlgendavad alates mudelitest, mis põhinevad perioodi määratlemisega, mille jooksul on võimalik aborti teha nii, et selle põhjuseid kontrollitaks vähe või üldse mitte, kuni mudeliteni, mis põhinevad kindlatel näidustustel, mis annavad õiguse aborti teha ning mis on seadusega rohkem või vähem rangelt määratletud.

10 See kiire ülemaailmne põhiseaduslik ülevaade rõhutab veelgi ettepaneku originaalsust lisada abort Prantsusmaa põhiseadusesse. See on ilmselt see, mida analüütikud, kes rõhutavad, et selline põhiseadustamine midagi kaasa ei tooks ega muudaks, ei mõista: vastupidi, abordiõiguse põhiseadustamise ajastu avamine oleks

silmapaistvalt teedrajav samm. Seda arvesse võttes peame küsima, milline on põhiseaduse tekstide vaikimise sügav tähendus reproduktiivsusega seotud küsimustes. See vaikimine on tegelikult paradoksaalne: kuigi põhiseaduse tekst on mitmes mõttes poliitilise kogukonna aluseks oleva ühiskondliku lepingu õiguslik vormistamine, jätab see nimetatud kogukonna taastootmise ja säilitamise küsimused tähelepanuta ja vaikib nendest.

11 Iga poliitiline kogukond on aga radikaalselt ja eksistentsiaalselt (st oma püsijäämise seisukohalt) sõltuv naiste reproduktiivsest tööst. Selles kontekstis võib valdava enamuse maailma põhiseaduste vaikimist reproduktiivküsimustes (ja seda eelkõige abordi osas) lugeda üheks kaasaegse põhiseadusliku paradigma soolise korra üheks mõõtmeks. Sellele on teatavasti tähelepanu juhtinud Carole Pateman, kelle töö näitas, kui sügavalt on klassikalised ühiskondliku lepingu teooriad juurdunud soolises ebavõrdsuses. Ratsionaalne ja autonoomne individ, kes nende teooriate kohaselt nõustub loobuma mõnedest oma loomulikest õigustest, et sõlmida ühiskondlik lepe, mis loob suveräänse võimu, mis on võimeline valitsema avalikkuse huvides, on ratsionaalne ja autonoomne ainult seetõttu, et eelnevas etapis rajab kaudne seksuaalne lepe erinevuse privaatsfääri (kus tehakse reproduktiivset tööd) ja avaliku sfääri (kus saab teha produktiivset ja poliitilist tööd) vahel. See on meeste pärusmaa. See privaatse ja avaliku sfääri eristamine selgitab suuresti sõltuvuse nähtamatust poliitiliste kogukondade konkreetses toimimises: lepinguliste teooriate narratiiv väidab, et kõigil subjektidel on vabadus produktiivses ja poliitilises töös osaleda. Seevastu Patemani vaatenurk viib meid arusaamani, et neil on see vabadus ainult sellepärast, et nende sõltuvustega tegeleb keegi teine – naised. Kuivõrd Patemani töö ulatub ühiskondliku leppe teooriate kriitikast kaugemale kuni lepinguvormi enda kriitikani välja, kus ta näeb ebavõrdsust ja domineerimist, on tema artikli *Le contrat sexuel* („Seksuaalne lepe“) argumendi tuum järgmine: „algne lepe on seksuaalne lepe (...) [mis] kehtestab meeste poliitilise õiguse naiste üle, [mis] kehtestab meeste reguleeritud juurdepääsu naiste kehale“.

12 Seetõttu on oluline mõista reproduktiivõiguste ja eelkõige abordiõiguse lisamise olulisust põhiseadusesse, mis on ühiskondlikku lepet sümboliseeriv ja poliitilist kogukonda rajav tekst. Kui reproduktiivõiguste küsimus on põhiseaduslik küsimus, siis sellepärast, et see on eelkõige kodanikuks olemise küsimus. Ja seda kahel põhjusel: ühelt poolt seetõttu, et kodanikuks olemine tähendab nii võrdsusel põhineva poliitilise projekti tunnustamist; teiselt poolt seetõttu, et kodakondsus eeldab õigustega poliitilise subjekti tunnustamist.

13 Ühelt poolt on põhiseaduse eesmärk luua võrdsete kodanike poliitiline kogukond. Kuid suutmatus sätestada reproduktiivõigusi, sealhulgas naiste õigust katkestada soovimatu rasedus, suurendab meeste ja naiste ebavõrdset staatust, kuna viimased üksi kannavad rasedusest, sünnitusest ja isegi laste kasvatamisest tulenevat spetsiifilist koormat. Nagu on märkinud Bérangère Marques Pereira: „reproduktiivvabadus kui kodanikuõigus ei ole universaalne kodanikuks olemine selle mõiste traditsioonilises tähenduses, see tähendab sooneutraalne (...). Reproduktiivvabadus on osa nõudest naiste õiguste järele, et nende vajadusi käsitletakse konkreetselt ja kollektiivselt“⁴¹. Selles tähenduses on naistele abordi tegemise võimaluse keelamine ja seda tehes nende taandamine prokreatiivseks vahendiks vastuolus soolise võrdõiguslikkusega ning kujutab endast soolist diskrimineerimist. See punkt on nüüdseks tunnustatud rahvusvahelises inimõiguste seaduses: ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste komitee kinnitab, et „[...] sooline võrdõiguslikkus nõuab [...], et naiste tervisevajadusi, mis erinevad meeste omadest, võetakse arvesse ja et naistele osutatakse asjakohaseid teenuseid vastavalt nende erinevatele eluetappidele“. Naistevastase diskrimineerimise lõpetamise komitee märgib omalt poolt, et riigid peavad tegelema ebasoodsate tingimustega, millega naised oma seksuaal- ja reproduktiivõiguste kasutamisel kokku puutuvad. Mõned põhiseaduslikud otsused osutavad sarnasele suunale. Portugalis põhjendab konstitutsioonikohus naistele otsuste tegemise autonoomia tagamist raseduse esimestel nädalatel ja nõuab riigilt positiivseid meetmeid elu kaitsmisel, sealhulgas sotsiaalpoliitikat emaduse toetamiseks. Seejuures muudab see

olemasolevad abi- ja tugisüsteemid naiste raseduse jätkamise või katkestamise otsuste keskseks elemendiks. Nepalis on konstitutsioonikohus selgesõnaliselt lisanud viite võrdõiguslikkuse põhimõttele; tegemist on „naiste kui meestega võrdsete vaba tahtega isikute vabastamisega ja laskmisega neil ise otsustada, kuidas oma seksuaalsust ja pereelu juhtida“. Seetõttu on mõistetav, et abordi ja üldisemalt reproduktiivõiguste küsimusel peaks olema oma koht põhiseaduses, kodanikuks olemise alustekstis: see on oma olemuselt võrdsuse ja kodanikuks olemise küsimus.

14 Muidugi oleneb kõik sellest, mida täpselt põhiseadustatakse. „Õigus abordile“ võib olla minimaalselt vabadus teha aborti ilma kaasnevate sanktsioonideta; siinkohal on küsimus peamiselt Veili seaduse otsese pärandi ja seega dekriminaliseerimise loogika tugevdamises. Kuid õigust abordile võib mõista ka ambitsioonikamast ja transformatiivsemast perspektiivist, nimelt kui õigust riski sotsialiseerimisele: kui tegemist on tõesti teedrajava põhiseadusliku tööga, siis suur huvi kinnitada aborti mitte (ainult) kui õigust autonoomiale ja eraelu puutumatusse, mis väljendub peamiselt naiste otsuses, vaid kui ühte tingimust täieliku võrdõiguslikkuse saavutamiseks: ainult siis, kui tunnustatakse naiste reproduktiivset sõltumatust ja kui inimeste paljunemisega seotud kulud on sotsiaalselt võrdselt jaotatud, saavad kõik täisväärtuslikult osaleda sotsiaalses, poliitilises, majanduslikus ja ühiskondlikus elus.

15 Teisest küljest, kui kodanikuks olemine ja reproduktiivõiguste tagamine on omavahel seotud, siis sellepärast, et kodaniku mõiste on laiem kui pelgalt valimistel osalemine ega piirdu valimisõigusega. Me teame kodanikuks olemise tüpoloogiat, mille koostas T. H. Marshall teise maailmasõja lõpus. Selles eristatakse kolme komponenti: poliitiline komponent, st osalemine võimu teostamisel; tsiviilkomponent, isikuvabaduseks vajalike õiguste kasutamine; sotsiaalne komponent, majanduslik heaolu ja sotsiaalkindlustuskaitse. Selles kontekstis tähendab kodanikuks olemise tunnustamine õiguste tunnustamist erinevates poliitilistes, tsiviil- ja sotsiaalvaldkondades. Reproduktiivõiguste ulatus on aga selle

määratluse suhtes igati sümmeetriline: nagu kodakondsusel, on ka reproduktiivõigustel tsiviil-, poliitiline ja sotsiaalne mõõde. Esiteks tsiviilmõõde, mis viitab isikliku autonoomia põhimõttele ja enesemääramisõigusele, oma elu juhtimisele ja valikute tegemisele iseenda jaoks, täpselt sellele „eraelu puutumatusel“, mille USA ülemkohus nüüd kahtluse alla seab, vastupidiselt inimõiguste arengu domineerivale loogikale viimase viiekümne aasta jooksul. Siis on veel sotsiaalne mõõde, kuivõrd reproduktiivõigused viitavad rahvatervise poliitikale, et tagada juurdepääs seksuaal- ja reproduktiivtervise teenustele, aga ka sotsiaalpoliitikale, mis tingib ja määrab lapsevanemaks olemise ülesanded. Nagu Arlette Gautier märkis: „reproduktiivõiguste väljakuulutamise ei ole mingil juhul bioloogiline nõue, vaid vastus sugude uuele sotsiaalsele konstruktsioonile, uuele seksuaalsele tööjaotusele, mis on seotud majanduse globaliseerumise, aga ka demograafilise ülemineku ja rasestumisvastaste vahendite tehnoloogilise revolutsiooniga, mis muudab naiste ühe olulise reproduktiivse funktsiooni, nimelt laste saamise võimalikke tingimusi“. Viimaks on reproduktiivõigustel poliitiline mõõde, mis tuleneb nende kaasamisest poliitilisse programmi: see, mida kannavad feministlike liikumiste nõudmised, mille eesmärk ei ole niivõrd tunnustada „eraelu puutumatus õigusi“, vaid sotsiaalset koormust, mille emadus naistele asetab. „Poliitiliste õigustega seoses on reproduktiivvabadus seotud naisliikumiste võitlusega, see tähendab uue poliitilise subjekti kinnitamisega, mis võitleb ja peab läbirääkimisi kollektiivse identiteedi tunnustamise nimel, mis põhineb sooliste suhete nähtavusel“.

16 Kuna reproduktiivõiguste põhiseadustamine sätestab nii kodanike võrdsust kui ka nende õiguste tõhusust, põhineb see konkreetsetel poliitilistel ja õiguslikel argumentidel. Reproduktiooni ja seega ka aborti võtmeküsimuse tõstmine põhiseadusliku normatiivsuse keskmesse näib põhiseaduse sümboolseid funktsioonide arvesse võttes õigustatud olevat. Kuid see pakub ka huvi ka praktilisest aspektist.

II Abordi ja reproduktiivõiguste põhiseadustamise praktilised väljakutsed

17 Meedias või sotsiaalvõrgustikes konsulteeritud riigiõiguse spetsialistide sõnul oleks abortiõiguse lisamine 1958. aasta põhiseadusesse nii sisuliselt kui ka kontekstist või tehnilistest argumentidest lähtuvalt tarbetu. Vastame siinkohal nendele vastuväidetele punkt punkti haaval.

18 1) Mõned kriitikaavaldused puudutavad sellise läbivaatamise õiguslikku asjakohasust. See õigus olevat juba enam-vähem tunnustatud konstitutsioonikohtu kohtupraktikas 1789. aasta deklaratsiooni artikliga 2 tagatud isikuvabaduste kaudu. Abordiõiguse põhiseadustamine ei muudaks seega „absoluutselt mitte kuidagi õiguslikku olukorda“. Selle ametlik põhiseadustamine olevat kasutu, sest „põhiseadusnõukogu, kes tavapäraselt leiab, et põhiseadus ei anna talle seadusandjaga identset üldist otsustusõigust, tunnustab eelkõige parlamendiliikmete ulatuslikku manööverdamisruumi ühiskondlikes küsimustes. Seda tõendavad neli otsust, milles põhiseadusnõukogu pidi tegelema aborti käsitlevate õigusaktidega, mille puhul ei ole jõutud järeldusele, et need oleksid põhiseadusega vastuolus“. Meie riigis, „kus on õiguskesksed ja vabariiklikud traditsioonid [...], teeb seadusi parlament, rahva esindaja, mitte kohtunik. Põhiseadusnõukogu sätestab vaid seda, et seadusandja peab tagama tasakaalu naiste vabaduse ja inimväärikuse kaitsmise vahel igasuguse kahjustamise eest“. Ühe autori sõnul oleks lausa võimatu tunnustada abortiõigust põhiseadusliku väärtusega põhiõigusena, sest see „tähendaks selle sidumist loomuliku õigusega, mis on üks inimõiguste aluseid: see tähendaks, et abort oleks osa inimväärikusest. Üks esimesi inimõiguste põhimõtteid on aga endiselt inimelu austamine“...

19 Need argumendid ei ole veenvad. Tõepoolest, õigus teha aborti ei ole praegu kõige tugevamalt kaitstud – sealhulgas põhiseadusnõukogu kohtupraktika alusel. Lisaks sellele, et konstitutsioonikohus ei ole abordi tegemist kunagi põhiõigusena sätestanud, ei ole sellel ka autonoomset põhiseaduslikku kaitset.

20 Oma 1975. aasta esimeses aborti käsitlevas otsuses leidis põhiseadusnõukogu lihtsalt, et „raseduse katkestamist käsitlev seadus *austab nende isikute vabadust*, kes raseduse katkestamist kasutavad või selles osalevad, olgu siis hädaolukorras või ravi kaalutlustel; et järelikult ei riku see inimese ja kodaniku õiguste deklaratsiooni artiklis 2 sätestatud vabaduse põhimõtet“. Seega ei käsitleta aborti positiivses mõttes seda kasutavate naiste vabadusena, vaid negatiivses võtmes, kuna see ei riku põhiseaduslikke norme 1975. aasta Veili seaduses määratletud viiside ja piirangute tõttu. 2001. aastal oli põhiseadusnõukogu seoses abordi tähtaja pikendamisega raseduse 10. nädalalt 12. nädalale seisukohal, et „seadus ei ole praeguste teadmiste ja tehnika valguses rikkunud tasakaalu, mille põhiseaduse järgimine loob ühelt poolt inimväärkuse kaitsmise igasuguse kahjustamise eest ja teiselt poolt naiste vabaduse vahel, mis tuleneb Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsiooni artiklist 2“. Aborti käsitlev õiguslik raamistik on kehtiv naiste vabaduse ja inimväärkuse ühitamise hinnaga (või läbi selle prisma), mis kaudselt viitab sellele, et embrüol on, kui mitte õigused – mis omandatakse ainult isiku õigusliku staatusega, mida sündimata lapsel ei ole –, siis vähemalt huvid, mis on kaitstud nii väljapaistva õigusliku põhimõttega nagu inimväärkuse tagamine. Siiski kasutavad mitmed kohtud sama argumenti embrüo ja loote õiguste ja huvide kohta selleks, et keelata rasedatele naistele igasugune õigus abordile: nii on see nii Euroopa Inimõiguste Kohtus kui ka Ameerika Ühendriikide ülemkohtus, mis rõhutab abordi eripära: „hävitada [...] sündimata inimolendi elu“.

21 Konstitutsioonikohus hiljem küll tunnistas, et on põhiseaduspärane jätta välja igasugune viide raseda naise „hädaolukorrale“ ja seega tema suveräänsusele

otsustada, et ta „ei soovi rasedust jätkata“, või isegi loobuda seitsmepäevasest järelemõtlemisajast, kuid ei sätestanud naiste vabadust sõltumatult aborti teha. Seost isikuvabadustega ei saa esitada tugeva alusena: me teame tegelikult, et individuaalse ja isikuvabaduse piirid ja komponendid on põhiseaduslikus kohtupraktikas väga erinevad. Tuleb tunnustada, et selline alus ei ole nii habras kui see, mille Ameerika Ühendriikide ülemkohus abordiõigusele oli andnud. Kuid põhiseadusnõukogu austusavaldus seadusandja kaalutusõiguse suhtes tagab parlamendi poliitilise vahetuse korral vähe kaitset. Põhiseadustamise eesmärk ongi ühiskonda selle ohu eest kaitsta.

22 Nagu väidab ka Lisa Carayon, muudaks abordiõiguse ametlik põhiseadustamine „abordi täieliku kaotamise keerulisemaks“. Tegemist ei oleks enam kodanikuvabadusega, mida seadusandja põhiseaduse paragrahvi 34 alusel korraldab ja mida konstitutsioonikohus piiratud kontrolli raames muude oluliste huvide seisukohast kaalub (näiteks inimväärikuse kaitsmine, õigus tervisele või miks mitte ka avalik huvi), kusjuures ainus kaitse seisneb selles, et seadusandja ei tohi seda vabadust „põhiseadusliku väärtusega nõuete õiguslikest tagatistest“ ilma jätta. Abordiõiguse põhiseaduslikuks muutmine võimaldaks selle kivisse raiuda, andes sellele iseseisva põhiõiguse staatuse ning hoiaks ära selle sisulise vaidlustamise, välja arvatud juhul, kui muudetakse põhiseadust, mis igal juhul jääb seadusandlusest rangemaks. Viimaks annaks ametlik põhiseadustamine abordiõigusele samasugused püsivuse ja fundamentaalsuse garantiid nagu surmanuhtluse kaotamise lisamine põhiseaduse paragrahvi 66 lõikesse 1 2007. aastal, 2004. aasta keskkonnaharta viide 1958. aasta preambulile või põhiseaduse eelnõu, mille eesmärk on lisada keskkonnakaitse ja kliimamuutuste vastane võitlus põhiseaduse paragrahvi 1.

23 2) Teised kriitikaavaldused on seotud põhiseaduse sellise läbivaatamise poliitilise otstarbekusega. Selline põhiseadustamine olevat „väga halb mõte“, kuna see õigus olevat praegu poliitilise ja ühiskondliku konsensuse objektiks, kuivõrd ükski

poliitiline jõud ei suudaks (ega tahaks) seda kahtluse alla seada. Praeguses kontekstis tundub „arutelu uuesti avamine“ abordiõiguse üle „tarbetu, ebasobiv ja vastupidise mõjuga soovitud tulemusele“. See võimaldaks avalikus arutelus sõna võtta Prantsuse ühiskonna kõige paremäärmuslikumatel liikumistel, nagu näiteks „Manif pour tous“, kes abordiõiguse põhiõiguseks muutmisele vastu hakkaksid.

24 Mõistame seda argumenti hästi. Kindlasti on küsimus ka selles, kas ja mil määral võiks või peaks põhiseaduslikult käsitlema südametunnistuse alusel ravi osutamisest keeldumist. Olgu öeldud, et meditsiinilistes küsimustes eksisteerib üldjuhul nn südametunnistuse alusel keeldumise võimalus: igal arstil (või ämmaemandal) on õigus keelduda patsiendi ravimisest oma isiklike või eetiliste veendumuste tõttu – välja arvatud eluohtlike hädaolukordade puhul. Lisaks on mõnede meditsiiniliste protseduuride, sealhulgas abordi (aga ka steriliseerimise või embrüonaalsete uuringute) puhul võimalik kasutada nn „kahekordset südametunnistuse klauslit“ (*double clause de conscience*). Just nimelt selline viimane seadusandlik sekkumine (2. märtsi 2022. aasta seadus, millega tugevdatakse õigust abordile) pigem paljastas selle teema tundlikkuse. Kuigi esialgses seaduseelnõus oli kaks eesmärki (pikendada raseduse katkestamise seaduslikku tähtaega 12 nädalalt 14 nädalale ja kaotada abordi suhtes kehtiv südametunnistuse klausel), võeti vastu ainult esimene. Sellises olukorras ei saa välistada, et selle klausli – aga lisaks sellele ka üldiselt südametunnistuse alusel keeldumise idee – pooldajad kasutaksid abordiõiguse põhiseadustamisele suunatud teksti kui soodsat võimalust seda tüüpi vastuseisu tugevdamiseks. Meile tundub siiski, et abordi ja laiemalt reproduktiivõiguste põhiseadustamise poliitiline ja õiguslik küsimus väärrib otsest vastust valijatelt.

25 3) Ülejäänud kriitikaavaldused on pigem tehnilised: abordiõiguse põhiseaduslikuks muutmine tekitab tehnilisi raskusi, mida oleks keeruline ületada. See oleks tõeline „protseduuriline põrgu“: kuhu see põhiseaduses kirjutada? Muutes 1946. aasta preambulit? Mainides seda 1957. aasta preambulis või mõnes

põhiseaduse paragrahvis – ning sellisel juhul millises? Millises vormis tuleks selle õiguse tunnustamist teostada? Kas see tuleks sätestada omaette põhiõigusena või seadusandja tagatud ja korraldatud põhiseaduse paragrahvis 34? Kuidas võtta arvesse arstide südametunnistuse klauslit või vältida abordi kasutamist piirava seadusandluse tagasilöögi riske? Ja mis oleks parim vahend põhiseaduse muutmiseks: kas põhiseaduse muutmise ettepanek, mis nõuaks paragrahv 89 kohaselt rahvahääletuse korraldamist, või valitsuse esitatud põhiseaduse eelnõu, mille mõlemad assambleed ja kongress 3/5 häälteenamusega vastavates tingimustes vastu saaksid võtta? Nendele paljudele küsimustele tahaksime arutelus osaledes mõned vastused anda.

26 Meie arvates ei tohiks see põhiseadustamine seisneda 1956. aasta põhiseaduse preambuli muutmises. Nagu 1789. aasta deklaratsioon, on ka see tekst ajalooline dokument, mille terviklikkust ei tohiks kahtluse alla seada. Samuti ei tohiks põhiseaduse reform piirduda paragrahvi 34 muutmise, lisades seadusandjale pädevuse anda „peamisi kaitsemeetmeid“ abordiõiguse teostamisel, samuti ei tohiks seda piirata nagu streigiõigust, lubades „seda teostada reguleerivate seaduste raames“ (1946. aasta preambuli lõige 7). Kaitsemeetmed osutuks siinkohal kasutuks, kuna säiliks seadusandja pädevus määrata täielikult kindlaks abordiõiguse kasutamise viisid. Samamoodi on raske näha põhiseaduse VIII jaotise muutmise asjakohasust, mis käsitleb kohtuvõimu, sest määratluse kohaselt on tegemist naiste õiguse sätestamisega kontrollida oma keha väljaspool igasugust kohtumenetlust. Seevastu võiks abordiõiguse lisada 1958. aasta põhiseaduse paragrahvi 1 pärast võrdõiguslikkuse põhimõtet. Kuna põhiseaduses puudub konkreetne jaotis, mis oleks pühendatud õiguste ja vabaduste tunnustamisele, siis on paragrahv 1 muutunud põhiseaduse läbivaatamise käigus erinevate õiguste sätestamise kohaks: võrdsus, ilmalikkus, võrdõiguslikkus.

27 See tagaks tõelise autonoomse õiguse abordi tegemiseks, ilma et see oleks tingimata seotud isikuvabaduse või inimkeha vaba kasutamisega või piiratud muude

põhiseaduslike nõuetega. Kui tahetakse tunnustada abordiõiguse (ja lisaks sellele ka reproduktiivsete küsimuste) majanduslikku ja sotsiaalset mõõdet, võiks samaaegselt kaaluda ka õiguse sätestamist vabalt ja tasuta kättesaadavatele (nii naiste kui meeste) rasestumisvastastele vahenditele. Teisisõnu oleks eesmärk tõsta praegu rahvatervise seadustikus olevad sätted põhiseaduse tasemele, et muuta need kui mitte puutumatuks, siis vähemalt paremini kaitstuks võimalike poliitiliste pöörete eest; tehes samal ajal teedrajavat tööd põhiseadusliku normatiivse diskursuse esilekerkimise kaudu nendes ja sellega kaasnevates kodanikuks olemise küsimustes. Muudatus võiks seega olla järgmine:

28 „Seadus tagab isikliku autonoomia austamise, reproduktiivsed õigused ning juurdepääsu tervishoiuteenustele. Igaühel on õigus vabalt ja tasuta kättesaadavatele rasestumisvastastele vahenditele ning õigus raseduse katkestamisele seadusega tagatud vähemalt neljateistkümne rasedusnädala jooksul.“

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

Magistritööks valitud lähtetekst on akadeemiline teadustekst, mis tähendab, et tõlkimisel tuleb eelkõige kinni pidada akadeemilise teksti eripäradest. Kui mõningate tekstižanrite puhul on tõlkija mänguruum suurem, siis teadustekstide tõlkimisel lasub tõlkijal vastutus anda autori(te) mõtet edasi nii täpselt kui võimalik, lähtudes samal ajal sellest, et tõlge oleks sihtkeeles loomulik. Akadeemilise teksti puhul on tegemist normatiivse tekstiliigiga ning see peab olema „selge, neutraalne ja objektiivne, täpne, sujuv ja /.../ kergesti loetav“ (Hint, Leijen, Jürine 2022: 238).

2.1 Tõlkemeetod ja -tehnikad

Enne tõlkima asumist on oluline teha selgeks, millele lähteteksti tõlkides tugineda. Katharina Reissi (1981) tekstitüpoloogia liigitab tekstid informatiivseteks, ekspressiivseteks ja operatiivseteks tekstideks:

1. Informatiivsed tekstid annavad edasi fakte, teavet antakse edasi loogiliselt või viitavalt, suhtluse põhifookus on teksti teema;
2. Ekspressiivse tekstitüübi puhul kasutab autor keele esteetilist mõõdet (nt ilukirjandus). Esiplaanil on autor ja sõnumi vorm;
3. Operatiivse tekstitüübi eesmärk on lugejat milleski veenda või tegutsema suunata (nt reklaam).

Lähtudes Katharina Reissi tekstitüpoloogiast on magistritööks valitud teksti puhul tegemist informatiivse tekstiga ning tõlkimisel tuleb lähtuda sellest, et informatsioon oleks edasi antud neutraalselt ja täpselt. Samas esineb lähtetekstis ka operatiivse tekstitüübi jooni, mis tähendab, et tõlkides on oluline edasi anda

autori(te) hoiakuid. Peter Newmarki (1981: 39) tõlketeooria järgi saab jagada sihtteksti selle eesmärgi järgi semantiliseks ja kommunikatiivseks: kui semantilise tõlke eesmärk on tõlke võimalikult täpne sarnasus lähtetekstile, siis kommunikatiivne tõlge püüab lugejale avaldada lähtetekstiga võimalikult sarnast mõju. Teadustekstide puhul on selge, et lähtuda tuleks semantilisest lähenemisest ning tõlge peab olema võimalikult sarnane lähtetekstile, kuid ka siin esineb varieeruvust ning tekstil on osaliselt ka kommunikatiivne funktsioon.

Valitud artikli eesmärk ei ole üksnes faktide edasi andmine, vaid läbi arutluskäigu lugeja veenmine autorite seisukohas ning päädib ettepanekuga võimaliku muudatuse kohta Prantsusmaa põhiseaduses. Tõlge peab seega olema truu lähtetekstile ning andma lugejale sisu võimalikult täpselt edasi, arvestades autorite seisukohtade, hoiakute ja eesmärkidega. Ühtlasi peab lähtuma ka akadeemilisest tekstižanrist ja sellest, et sihttekst oleks selge ja loetav. Reet Kasik (2007: 46) on toonud välja kolm põhjust, miks tekst ebaselgeks võib jääda ning mis võiksid olla olulised ka selliste tekstide tõlkimisel silmas pidada:

- Lugeja võib mõista teksti puudulikult seetõttu, et selles on rohkesti talle arusaamatuid sõnu. Mõttetervik jääb sel juhul auklikuks ja lugeja ei suuda näiteks refereerida loetu sisu.
- Teksti laused võivad olla oma ehituselt nii keerulised, et lugeja peab kohatult palju vaeva nägema neist arusaamiseks. Kui palju arusaamise jaoks olulist infot on kõrvallausetes, lauselühendites ja täiendites, siis on raske taibata kogu lause tervikmõtet.
- Mõistmist raskendab, kui sõna, lause või fraas on mitmetähenduslik. Kui infot on lauses liiga palju, võib tekstiosade vahel tekkida väärseoseid. Lugeja ei märkagi ise alati, et ta on loetust aru saanud teistmoodi, kui kirjutaja on mõelnud. Kui lugeja märkab, et tõlgendusvõimalusi on mitu, siis peab ta nägema ülemäärast vaeva või otsustama tekstiseoste ja oma taustateadmiste põhjal, mida kirjutaja on mõelnud.

(Kasik 2007: 46)

Veel toob Kasik välja, et omasõnad on lugejale reeglina võõrsõnadest mõistetavamad ning kõik sellised võõrsõnad, millel on hästi tuntud ja täpsed eestikeelsed vasted, on tarbetud (*ibid.*).

Kuigi vähesed tekstid on nõ „puhtad“ tekstid, mis liigituvad rangelt ainult ühte tekstikategooriasse, on tõlketeooriad siiski abiks raamistiku loomisel, mida tõlkimisel

silmas pidada ning millele tuginedes tekkivaid probleeme lahendada. Magistritöös on peamiselt järgitud Lucia Molina ja Amparo Hurtado Albiri (2002: 499-511) tõlketehnikate klassifikatsiooni, mille kohaselt jagunevad tõlketehnikad järgmiselt:

- **Mugandamine** (*adaption*) – lähteteksti kultuurielemendi asendamine sihtkultuuri elemendiga.
- **Võimendus** (*amplification*) – elementide lisamine sihtteksti, mida lähtetekstis ei ole.
- **Laenamine** (*borrowing*) – sõna või väljendi ülevõtmine teisest keelest.
- **Kalka** (*calque*) ehk tõlkelaen – võõrkeelse sõna või väljendi sõnasõnaline tõlge.
- **Kompensatsioon** (*compensation*) – lähteteksti elemendi kasutamine sihttekstis teises kohas, sest seda ei saa kasutada lähtetekstiga samas kohas.
- **Kirjeldus** (*description*) – termini või väljendi asendamine selle kirjeldusega.
- **Diskursiivne looming** (*discursive creation*) – tõlkelahendus, mida kontekstiväliselt selliselt ei kasutata.
- **Väljakujunenud vaste** (*established equivalent*) – termin või väljend, millel on sihtkeeles väljakujunenud vaste.
- **Üldistus** (*generalization*) – üldisema või neutraalsema termini kasutamine.
- **Lingvistiline võimendus** (*linguistic amplification*) – lingvistiliste elementide lisamine.
- **Lingvistiline tihendamine** (*linguistic compression*) – lingvistiliste elementide vähendamine.
- **Otsetõlge** (*literal translation*) – sõna-sõnaline tõlge.
- **Modulatsioon** (*modulation*) – vaatepunkti, fookuse või kognitiivse kategooria muutmine sihttekstis.
- **Täpsustus** (*particularization*) – tõlkes täpsema või konkreetsema termini kasutamine.
- **Vähendus** (*reduction*) – läheteksti elementide väljajätmine sihttekstist.
- **Asendus** (*substitution*) – keeleliste elementide muutmine paralingvistilisteks (intonatsioon, žestid) või vastupidi. Kasutatakse eelkõige suulises tõlkes.
- **Transpositsioon** (*transposition*) – grammatilise kategooria muutmine.

- **Variatsioon** (*variation*) – lingvistiliste või paralingvistiliste elementide muutmine.

Kuna lähtetekstis esines palju võõrsõnu ja kultuurispetsiifilisi elemente, on tõlkeprobleemide kirjeldamisel tuginetud nendele tõlketehnikatele, sest selline klassifikatsioon annab piisavalt laia raamistiku, mis võimaldab erinevate probleemide iseärasusi analüüsida ning neid vastavalt olukorrale lahendada.

3. TÕLKEPROBLEEMIDE ANALÜÜS

Selles peatüks antakse ülevaade tõlkeprobleemidest ja nende lahendustest ning analüüsitakse tõlkimisel tehtud valikuid lähtudes peamiselt Molina ja Hurtado Albiri tõlketehnikatest, mis võimaldasid kõige paremini tõlkeprotsessi käigus tekkinud probleeme klassifitseerida ja lahendada, ning pidades silmas ka Newmarki tõlketeooriat, mille järgi on siin kasutatud semantilist lähenemist ehk tõlkides on pööratud tähelepanu sellele, et tõlge oleks lähtetekstile võimalikult sarnane.

Kõigepealt antakse ülevaade terminiprobleemidest ning tõlkevalikutest, mis puudutavad omasõnu ja võõrsõnu. Seejärel on analüüsitud inglise ja ladina keelsete terminitega seotud tõlkeprobleeme, millest esimesed on prantsuse keelsete teadustekstide puhul üsna levinud ning teised esinevad sageli õigustekstides, mille jooni lähtetekstis samuti esineb. Neljandana on välja toodud lausestusega seotud tõlkeprobleemid ja nende lahendused ning seejärel muud tõlkeprobleemid, mis esimese kolme kategooria alla ei liigitunud.

3.1 Terminid

Lähtetekstis ei esinenud kuigi palju termineid, millele vaste leidmine raskusi oleks valmistanud. Küll aga oli läbiv sõna *Constitution* (Põhiseadus) ja selle erinevad tuletised, mille tõlkimisele tuli kohati erinevalt läheneda. Üldiselt oli mõistetele võimalik leida omasõnalised vasted:

- Constitutionnaliser – põhiseadustama/põhiseaduslikuks muutma
- La constitutionnalisation – põhiseadustamine
- Les constitutionnalistes – riigiõiguse spetsialistid
- La proposition de loi constitutionnelle – põhiseaduse eelnõu
- Le texte constitutionnel – põhiseaduse tekst

- La liberté constitutionnelle – põhiseaduslik vabadus
- Le droit constitutionnel – põhiseaduslik õigus
- La jurisprudence constitutionnelle – konstitutsioonikohtu kohtupraktika
- Le conseil constitutionnel – põhiseadusnõukogu
- Les révisions constitutionnelles – põhiseaduse läbivaatamine

Kui eelnevalt toodud näidete puhul oli võimalik kasutada omasõna, siis *constitutionnalisme* asemel *põhiseaduslikkus* antud kontekstis öelda ei saa, mistõttu tuli kasutada võõrsõna. *Konstitutsionalism* on Võõrsõnade leksikoni järgi „põhiseadusel rajanev valitsusvorm“ ning on terminina lähtekultuuris kasutusel (VSL *sub* konstitutsionalism). Samuti mängis rolli see, et lähtetekstis oli juttu liberaalsest ja globaalsest konstitutsionalismist, ning kuigi *liberaalne konstitutsionalism* ei paistnud lähemal uurimisel eesti keeles sõnapaarina kasutusel olevat, siis sõnapaar *globaalne konstitutsionalism* on läbi käinud nii *Juridica* ajakirjast (Luhamaa 2021) kui ka kultuuriajakiri Vikerkaar artiklist „Humanitaarse mõistuse kriitika“ (Benhabib 2016), mistõttu otsustati antud juhtudel võõrsõnalise tõlke kasuks.

Lähtetekst	Tõlge
(1) [...] lors même que les droits de l’Homme d’une part et le contrôle juridictionnel d’autre part s’étaient imposés en parangons du constitutionnalisme libéral , le second est mis au service non pas de la consécration ou de la protection des premiers, mais de leur anéantissement.	(1a) [...] kuigi ühelt poolt inimõigused ja teisalt kohtulik kontroll olid muutunud liberaalse konstitutsionalismi etaloniks, siis viimast kasutati mitte esimeste pühitsemiseks või kaitsmiseks, vaid nende hävitamiseks.
(2) Dans de nombreux pays qui avaient paru embrasser nombre des référentiels du constitutionnalisme global , des leaders populistes en ont fait des usages autoritaires [...]	(2a) Paljudes riikides, mis näisid globaalse konstitutsionalismi põhimõtteid omaks võtvat, on populistlikud juhid neid autoritaarselt kasutanud [...]

Eri riikide konstitutsioonikohtuid nimetatakse prantsuse keeles erinevalt. Kui lähtetekstis on Portugali konstitutsioonikohus *le tribunal constitutionnel* ja Nepali konstitutsioonikohus *la Cour constitutionnelle*, siis eesti keeles nende nimetusi samamoodi ei eristata. Kuigi konstitutsioonikohus on põhiseaduslikkuse järelevalve kohus, siis teist varianti kasutatakse sihtkultuuris peamiselt ainult Eesti Riigikohtu jaoks, mistõttu otsustati tõlkes kõik sama tähendust kandvate kohtute nimetused, ka Prantsusmaa *le juge constitutionnel* jätta konstitutsioonikohtuteks, mis on sihtkultuuris teiste riikide põhiseaduslikkuse järelevalve kohtutest rääkides üldkasutatav termin.

Lähtetekst	Tõlge
(3) Au Portugal, le tribunal constitutionnel raisonne en garantissant l'autonomie décisionnelle des femmes pendant les premières semaines de la grossesse et en exigeant des actions positives de l'État en matière de protection de la vie, parmi lesquelles des politiques sociales au soutien de la maternité.	(3a) Portugalis põhjendab konstitutsioonikohus naistele otsuste tegemise autonoomia tagamist raseduse esimestel nädalatel ja nõuab riigilt positiivseid meetmeid elu kaitsmisel, sealhulgas sotsiaalpoliitikat emaduse toetamiseks.
(4) Au Népal, la Cour constitutionnelle a explicitement intégré une référence au principe d'égalité [...]	(4a) Nepalis on konstitutsioonikohus selgesõnaliselt lisanud viite võrdõiguslikkuse põhimõttele [...]
(5) Non seulement le recours à l'avortement n'a jamais été consacré par le juge constitutionnel sous forme d'un droit fondamental, mais encore, il ne jouit pas d'une protection constitutionnelle autonome.	(5a) Lisaks sellele, et konstitutsioonikohus ei ole abordi tegemist kunagi põhiõigusena sätestanud, ei ole sellel ka autonoomset põhiseaduslikku kaitset.

Citoyenneté

Kuigi *citoyenneté* tähendab kodakondsust, ei anna see antud kontekstis edasi päris õiget mõtet. Sõnaveebis viidatud Poliitika ja valitsemise sõnastiku järgi on kodakondsusel kaks definitsiooni (Sõnaveeb *sub* kodakondsus):

1. Liikmesus riigis ja poliitilises ühiskonnas, millega kaasnevad õigused ja kohustused, moraalne kohustus osaleda ning kodanikuidenteet;
2. Inimese liikmelisus riigis, õiguslikus ja poliitilises kogukonnas, mis toimib nii alusseisundina kui võimaldab toimida ühiskonnas ja riigis subjektina, aktiivses rollis.

Eesti Vabariigi Kodakondsuse seaduse (2022) järgi saab Eesti kodakondsust omandada sünniga, saada naturalisatsiooni korras või taastada isikule, kes on alaealisena Eesti kodakondsuse kaotanud, samuti kaotada Eesti kodakondsusest vabastamise, selle äravõtmise või mõne muu riigi kodakondsuse vastuvõtmisega. Kuivõrd *enjeu de citoyenneté* näol ei ole antud kontekstis tegemist mitte niivõrd kodakondsuse küsimusega, mis võiks tõlkes olla eksitav, vaid pigem *kodanikuks* olemise küsimusega, kasutati Molina ja Hurtado Albiri tõlketehnikate järgi täpsustust, mis võimaldaks edasi anda lähteteksti mõtet.

Euroopa Nõukogu Noorte Inimõiguste käsiraamatus Kompas on artiklis „Kodakondsus ja osalus“ (*s. a.*) kasutatud „kodanikuks olemise“ mõistet, mis eristab seda diskursiivselt juriidilisest kodakondsusest, mille tähendust pelgalt sõna „kodakondsus“ kannab:

Siiski on kodakondsuse mõistel palju rohkem tähenduskihte kui üksnes juriidiline kodakondsus. Tänapäeval on „kodanikuks olemine“ midagi enam kui lihtsalt juriidiline konstruktsioon ning see on muu hulgas seotud ka isikliku kuuluvustundega, mis ühendab inimest teatud kogukonnaga, mida ta saab otseselt kujundada ja mõjutada. (Euroopa Nõukogu *s. a.*)

Selline eristamine juriidilisest kodakondsusest kui terminist võimaldas tõlkes lähtuda sellest, et tõlge oleks võimalikult sarnane lähtetekstile, kuid et kodakondsuse mõistet ei kasutataks vales kontekstis.

Lähtetekst	Tõlge
(6) Si la question des droits reproductifs est un enjeu constitutionnel, c'est parce que c'est avant tout un enjeu de citoyenneté .	(6a) Kui reproduktiivõiguste küsimus on põhiseaduslik küsimus, siis sellepärast, et see on eelkõige kodanikuks olemise küsimus.

La clause de conscience

La clause de conscience ehk südametunnistuse klausel „kujutab endast arstiabi andmisest keeldumist isiklike veendumuste tõttu“ (EP 2021/2925(RSP)). Kuigi Eestis sellist klauslit ei eksisteeri, on seda siiski teisi riike käsitlevates tekstides kasutatud. Seega ei tekitanud selle tõlkimine raskusi ning mõiste on sihtkeeles ja -kultuuris arusaadav. Keerulisem oli leida vastet mõistele *double clause de conscience*.

Veebisõnaraamat *La langue française* järgi on *clause de conscience* teatud valdkondade spetsialistide seaduslik õigus loobuda teenuste vms osutamisest, mis on nende eetiliste vaadetega vastuolus (LLF *sub clause de conscience*). Kasutades Google'i otsingumootorit tundus, et mõiste *la double clause de conscience* on samasugune õigus, kuid on spetsiifiliselt seotud eelkõige raseduse katkestamisega. Kuna tegu on sisuliselt sama asjaga, kaaluti tõlkes nimetada mõlemat „südametunnistuse klausliks“, kuid lähtudes semantilisest tõlketeooriast otsustati jätta tõlge lähtetekstile võimalikult sarnane kasutades sõnasõnalist tõlget ning lisada originaaltermin sulgudesse.

Lähtetekst	Tõlge
(7) Comment prendre en compte la clause de conscience des médecins ou conjurer les risques de retour en arrière législatif qui viseraient à restreindre le recours à l'avortement ?	(7a) Kuidas võtta arvesse arstide südametunnistuse klauslit või vältida abordi kasutamist piirava seadusandluse tagasilöögi riske?
(8) De surcroît, certains actes médicaux spécifiques, parmi lesquels l'avortement	(8a) Lisaks on mõnede meditsiiniliste protseduuride, sealhulgas abordi (aga ka

(mais aussi la stérilisation ou la recherche embryonnaire), donnent lieu à ce qui est parfois nommé une « double clause de conscience » .	steriliseerimise või embrüonaalsete uuringute) puhul võimalik kasutada nn „kahekordset südametunnistuse klauslit“ (double clause de conscience).
--	---

Soins orthogéniques

Orthogénique on *La langue française* sõnaraamatu järgi termin, mis tuleneb kreekakeelsete sõnade *ortho* (õige) ja *genos* (sünd) ning viitab populatsiooni vastutustundliku ja kontrollitud reproduktiivsuse uurimisele ja praktikale. Mõiste hõlmab erinevaid (nii loomulikke kui kunstlikke) rasedumisvastaseid meetodeid, mis võimaldavad pereplaneerimist vastavalt inimeste soovidele ja vajadustele. Samuti hõlmab mõiste seksuaalharidust, mille eesmärk on inimesi reproduktiivtervise teemadel harida ja soovimatuid rasedusi ennetada. (LLF *sub* orthogénique)

Tõlkeprotsessis leiti, et eesti keeles on samatähenduslik, küll veidi laiema tähendusväljaga termin „seksuaal- ja reproduktiivtervise teenused“, mida on kasutatud ka näiteks Euroopa Parlamendi resolutsioonis 2020/2214(INI), mis kontekstipõhiselt sobib ning on sihtkultuuri lugejale arusaadav. Tõlketehnikatest kasutati siin mugandamist ehk lähteteksti kultuurielemendi asendamist sihtkultuuri elemendiga.

Lähtetekst	Tõlge
(9) Ensuite une dimension sociale, dans la mesure où les droits reproductifs renvoient à des politiques de santé publique, pour l'accès aux soins orthogéniques , mais aussi à des politiques sociales qui conditionnent et déterminent la charge de la parentalité.	(9a) Siis on veel sotsiaalne mõõde, kuivõrd reproduktiivõigused viitavad rahvatervise poliitikale, et tagada juurdepääs seksuaal- ja reproduktiivtervise teenustele , aga ka sotsiaalpoliitikale, mis tingib ja määrab lapsevanemaks olemise ülesanded.

IVG

IVG ehk *interruption volontaire de grossesse* on prantsuse keeles levinud lühend, mis tähendab raseduse vabatahtlikku katkestamist. Kuivõrd eesti keeles selliseid lühendeid kasutusel ei ole, ei ole ka tõlkes eristatud termineid *avortement* ja *IVG*. Ka IATE annab *IVG* vasteteks nii *abort* kui *raseduse katkestamine* (IATE *sub IVG*).

Lähtetekst	Tõlge
(10) En effet, dans sa décision inaugurale <i>IVG</i> de 1975, le Conseil constitutionnel a simplement estimé que « la loi relative à l'interruption volontaire de la grossesse <i>respecte la liberté des personnes</i> appelées à recourir ou à participer à une interruption de grossesse, qu'il [...]	(10a) Oma 1975. aasta esimeses aborti käsitlevas otsuses leidis põhiseadusnõukogu lihtsalt, et „raseduse katkestamist käsitlev seadus <i>austab nende isikute vabadust</i> , kes [...]

3.2 Omasõna vs. võõrsõna

Progressif

Teatav ettevaatlikkus on nõutav sõnade tõlkimisel, mille vaste on eesti keeles justkui sama, kuid mis kontekstipõhiselt teksti ei sobi. Sõnal *progressiivne* on pigem positiivne tähendus – Sõnaveebi järgi on progressiivne „kõrgemale arenguastmele omane, edasi viiv; edumeelne, edenemist toetav, edasiviivale orienteeritud“ (Sõnaveeb *sub* progressiivne). Kontekstist lähtuvalt ei saa öelda, et abordiõigus progressiivselt

nõrgeneks, sest antud kontekstis on sellel negatiivne konnotatsioon, mistõttu valisin tõlkelahenduseks sama mõtet veidi paremini edasi andva sõna *järkjärguline*, mida pakub sarnastes kontekstides tõlkevasteks ka IATE (*sub* progressif).

Lähtetekst	Sõnasõnaline tõlge	Tõlge
(11) Elle ne constitue pourtant malheureusement pas une surprise : juristes et acteurs de terrain états-uniens documentaient depuis plusieurs années déjà la <i>fragilisation progressive</i> du droit à l'avortement dans leur pays [...]	(11a) Ameerika juristid ja valdkonna spetsialistid on juba mitu aastat dokumenteerinud oma riigis abordiõiguse <i>progressiivset nõrgenemist</i> [...]	(11b) Ameerika juristid ja valdkonna spetsialistid on juba mitu aastat dokumenteerinud oma riigis abordiõiguse <i>järkjärgulist nõrgenemist</i> [...]

Résonance

Kuigi *resonants* on ka eesti keeles käibel olev termin, annab Eesti keele seletav sõnaraamat (2009) esimese vastena füüsika termini definitsiooni – „keha, vooluringi vm. süsteemi suureneva võnkeamplituudiga kaasvõnkumine sageduselt lähedasele v. samasele mõjutavale võnkumisele“ (EKSS 2009 *sub* resonants). Piltlikus tähenduses on resonants EKSS järgi „vastukaja“, ning kuigi näitelauses on kasutatud sõna *resonants* samamoodi, nagu tõlgitava lähteteksti kontekstis, peeti õigeks eelistada siin omasõna võõrsõnale. Kuigi mõlemad variandid on sobivad ning ka *resonants* on ülekantud tähenduses arusaadav, lähtuti selge keele reeglitest ning otsustati omasõna kasuks, kuivõrd võõrsõna kasutamine ei oleks midagi juurde andnud vaid pigem raskendanud teksti mõistmist.

Lähtetekst	Sõnasõnaline tõlge	Tõlge
(12) Contexte international : il ne faut pas négliger, pour comprendre la résonance de l'arrêt de la Cour suprême [...]	(12a) Rahvusvaheline kontekst: et mõista ülemkohtu otsuse resonantsi , ei tohi tähelepanuta jätta globaalset konteksti [...]	(12b) Rahvusvaheline kontekst: et mõista ülemkohtu otsuse vastukaja , ei tohi tähelepanuta jätta globaalset konteksti [...]

Grammaire

Sõnaveebi järgi on grammatika „reeglite kogum, mis kirjeldab keele ülesehitust ja seaduspärasid, eeskätt sõna ja lausetasandil, aga ka tekstitasandil; vastav keeleteaduse haru“ (Sõnaveeb *sub* grammatika). Tõlkides oli kohe selge, et lähteteksti kontekstis on mõeldud *grammatikat* selle ülekantud tähenduses, küll aga ei saa seda eesti keelde samamoodi tõlkida. *Petit Robert*'i sõnaraamatu veebiversioon annab sõnale *grammaire* neli definitsiooni, mis suures pildis kattuvad Sõnaveebi omaga (*Petit Robert sub* *grammaire*):

1. Reeglistik keele korrektseks kasutamiseks rääkimisel ja kirjutamisel (*Ensemble des règles à suivre pour parler et écrire correctement une langue*).
2. Keeleteaduse osa, mis hõlmab fonoloogiat, morfoloogiat ja süntaksit (*Partie de la linguistique qui regroupe la phonologie, la morphologie et la syntaxe*).
3. (Keele) grammatiline süsteem (*Système grammatical (d'une langue)*).
4. Grammatika raamat, traktaat, õpik (*Livre, traité, manuel de grammaire*).

Kuna grammatika oma olemuselt reeglistik või reeglite kogum, millele viitavad nii Sõnaveeb kui *Petit Robert*, kaaluti tõlkelahendust, kus on kirjeldatud grammatikat kui reegleid. Et see oleks olnud aga lähtekeeles kasutatud ülekantud tähendusega võrreldes liiga konkreetne, leiti sobivaks tõlkelahenduseks neutraalsem mõiste *põhimõtted*.

Lähtetekst	Tõlge
(13) Bref : après des décennies d'une probablement trop grande naïveté, confiance ou béatitude vis-à-vis de la grammaire du constitutionnalisme libéral, la réalité politique et juridique nous force à voir les formes abusives qu'il peut prendre et revêtir.	(13a) Lühidalt: pärast aastakümneid kestnud ilmselt liigset naiivsust, usaldust või rahulolutunnet liberaalse konstitutsionalismi põhimõtete suhtes sunnib poliitiline ja õiguslik reaalsus meid nägema, milliseid kuritarvitavaid vorme see võib võtta ja omandada.

Production

Sõna *production* esmane tähendus on tootmine või toodang (IATE *sub production*), kuid lähtetekstis on selle all mõeldud laste saamist. Kui prantsuse keeles on mõistel laiem tähendusväli, ei olnud võimalik seda eesti keelde samamoodi ülekantud tähenduses üle tuua, mistõttu tuli leida konteksti sobiv üldistus, mis annaks edasi sama mõtet. Esialgu kaaluti tõlkelahendust *eesmärk*, kuid see oleks algsest tähendusest kõrvale kaldunud ja jätnud mulje, nagu laste saamine oleks kõikide naiste eesmärk. Seega otsustati kasutada üldistust *reproduktiivne funktsioon*, mis on neutraalne ning annab edasi lähteteksti mõtet.

Lähtetekst	Tõlge
(14) [...] mais aussi à la transition démographique et à la révolution technologique de la contraception qui transforme les conditions de possibilité d'une des productions importantes des femmes, celle des enfants ».	(14a) [...] aga ka demograafilise ülemineku ja rasestumisvastaste vahendite tehnoloogilise revolutsiooniga, mis muudab naiste ühe olulise reproduktiivse funktsiooni , nimelt laste saamise võimalikke tingimusi.

Consolider

Sõna *consolider* esines lähtetekstis kahel korral ning kui esimese näite puhul sai selle mugavalt eesti keelde üle tuua võõrsõnaga *konsolideerima*, siis teise näite puhul see konteksti ei sobinud.

Eesti keele seletava sõnaraamatu (2009) järgi on *konsolideerima* esimene tähendus „tugevasti koondama, tihedalt liitma“ (EKSS 2009 *sub* konsolideerima). Sõnaveeb andis definitsiooniks „inimesi (ühe sihi alla) koondama, tihedalt või üheks tervikuks liitma; sel viisil millegi (või kellgi) seisu, positsiooni tugevdama“; *tud*-vorm *konsolideeritud* tähendab aga „eri laene, kontosid, lepinguid vms üheks tervikuks koondama, neid ühitama, ühte viima“ (Sõnaveeb *sub* konsolideerima).

Seega oli selge, et võõrsõna kasutamine on esimeses kontekstis õigustatud, teises aga mitte. Sõnaveebi järgi on tegemist laensõnaga, mis tuleb ladinakeelsest sõnast *cōsolidāre*, mis tähendab „tugevdama, kindlustama“, mis on ka prantsuse keelsele verbile *consolider* antud vasted, mille järgi jõuti teise näite puhul omasõnalise tõlkelahenduseni *tugevdama*.

Lähtetekst	Tõlge
(15) En France, par exemple, si l'avortement continue de rencontrer une opposition certaine ainsi que certaines difficultés concrètes en termes, notamment, d'accès effectif, il faut concéder que le sujet est politiquement loin d'être aussi controversé et que son socle juridique est bien plus consolidé que dans de nombreux pays.	(15a) Näiteks Prantsusmaal, kus abordile on jätkuvalt teatavat vastuseisu ja raskusi, eelkõige tõhusa juurdepääsu osas, tuleb tunnistada, et see teema ei ole poliitiliselt kaugeltki nii vastuoluline ja et selle õiguslik alus on palju konsolideeritum kui mitmetes teistes riikides.
(16) [...] ici, il s'agit principalement de consolider l'héritage direct de la loi Veil	(16a) [...] siinkohal on küsimus peamiselt Veili seaduse otsese pärandi

et donc, de la logique de la dépenalisation.	ja seega dekriminaliseerimise loogika tugevdamises.
--	--

3.3 Inglis- ja ladinakeelsed terminid

Tekstis oli kasutatud palju tsitaatsõnu, millest enamik olid ingliskeelsed terminid, aga esines ka ladinakeelseid õigustekstidele omaseid tsitaatsõnu.

Le droit de privacy

Kui eesti keeles on vaste olemas, ei ole põhjust jätta sihttekstis inglise keelde. Üheks selliseks näiteks on „le droit de *privacy*“, mis on eesti keeles – *õigus eraelu puutumatus*ele.

Lähtetekst	Tõlge
(17) Selon cet arrêt historique, le droit de <i>privacy</i> qui se déduit des « pénombres » de la Constitution protège le droit des femmes à interrompre leur grossesse	(17a) Selle ajaloolise kohtuotsuse kohaselt kaitseb põhiseaduse „ebaselgusest“ tulenev õigus eraelu puutumatus ele naiste õigust raseduse katkestamisele /.../.

Due process clause

Nagu ka eelmise näite puhul, kasutati siin *Due Process Clause* asemel eesti keeles kasutusel olevat *õiglase kohtumõistmise klausli* terminit.

Lähtetekst	Tõlge
(18) Bien au-delà, c'est le raisonnement constitutionnel relatif au volet substantiel de la <i>Due Process Clause</i> du 14 ^{ème} Amendement qui est visé.	(18a) Lisaks sellele on sihtmärgiks 14. muudatuse õiglase kohtumõistmise klausli põhiseadusliku põhjenduse oluline osa.

Lawfare

Lawfare on Cambridge Dictionary järgi „the use of legal action to cause problems for an opponent“ ehk „õiguslike meetmete kasutamine vastaspoolele probleemide tekitamiseks“ (Cambridge Dictionary *sub* lawfare). IATE annab *lawfare* vasteks *õigussõda* (IATE *sub* lawfare) ning seda on kasutatud ka ühes Euroopa Liidu Nõukogu dokumendi tõlkes, kuid kuna see termin ei ole eesti keeles laiemalt käibel ning seetõttu võib tähendusväli jääda segaseks, tuli see tõlkes lahti selgitada, kasutades kirjeldavat tõlketehnikat ehk termini asendamist selle kirjeldusega sihtkeeles.

Google'i otsingumootorit kasutades selgus, et sama võtet on kasutatud Postimehe ja ERRi artiklites, kus *lawfare* tähendus on eesti keeles lahti selgitatud ning ingliskeelne termin on jäetud sulgudesse. Selgitusteks on antud nii „sõda õiguslike vahenditega“ (Lucas 2019) kui „õigusvõitlus“ (Mihkelson 2023), mis antud kontekstis ei anna edasi õiget mõtet. Seega peeti kõige mõistlikumaks lähtuda eelkõige Cambridge Dictionary pakutud vastest, kuid „vastaspoolele probleemide tekitamise“ asemel on selgitusena kasutatud „vastase kahjustamist“, mis on sisuliselt sama kuid on antud juhul konkreetsem ja kontekstipõhiselt sisuliselt täpsem. Kuna *lawfare* on mõiste, mida on eesti keeles selgitatud lahti erinevat moodi, peeti ka tõlkes oluliseks jätta originaaltermin inglise keeles sulgudesse.

Lähtetekst	Tõlge
(19) Au Brésil, le <i>lawfare</i> a permis la destitution de la présidente Dilma Rouseff,	(19a) Brasiilias viis õigussüsteemi kasutamine vastase kahjustamiseks

l'emprisonnement abusif de Lula et l'élection de Jair Bolsonaro.	(ingl. k. <i>lawfare</i>) kasutamine president Dilma Roussefi ametist tagandamise, Lula ebaseadusliku vangistamise ja Jair Bolsonaro valimiseni.
--	---

Trigger laws

Trigger law on Merriam-Websteri *online*-sõnaraamatu järgi „a currently unenforceable law that upon the occurrence of an event (such as a court decision) becomes enforceable” (Merriam-Webster *sub trigger law*) ehk varasemalt vastu võetud seadus, mis hetkel ei kehti, kuid mis mingi sündmuse toimumisel jõustub. Antud kontekstis oli selleks „sündmuseks“ USA ülemkohtu otsus, mille tulemusel seni ootel olnud abordiseadused mitmetes osariikides jõustusid. Terminile *trigger law* ei ole eesti keeles otsust vastet, küll aga annab IATE sõna *trigger* vasteteks nii *päästik* kui *käivitama* (IATE *sub trigger*). Sorainen advokaadibüroo kodulehel on USA ülemkohtu otsuse mõjusid Eesti seadusandlusele käsitlevas artiklis terminit nimetatud kui „nn päästikuseadused“ (Pihlak 2022), millest tõlkes ka lähtuti.

Lähtetekst	Tõlge
(20) Seules comptent désormais les règles étatiques, sachant que dans de nombreux États fédérés, des <i>trigger laws</i> adoptées depuis plusieurs années sont aussitôt entrées en vigueur, dont certaines interdisent l'avortement en toutes circonstances.	(20a) Nüüd kehtivad vaid osariikide eeskirjad, mille puhul tuleb märkida, et kohe jõustusid paljudes osariikides mitu aastat tagasi vastu võetud nn päästikuseadused , millest mõned keelavad abordi ükskõik millistel tingimustel.

Egregiously wrong, separate but equal

Kuna „*egregiously wrong*” viitab tsitaadile, otsustati jätta see tõlkesse samamoodi nagu lähtetekstis. Ka *separate but equal* viitab USA õigussüsteemile ning doktriinile, mida Julia Laffranque on eesti keeles nimetanud „eraldi kuid võrdne“ doktriiniks (Laffranque 2003: 55). Samamoodi, nagu eelmise näite puhul, otsustati originaalnimetus jätta inglise keelde ning tõlkevaste lisada sulgudesse.

Lähtetekst	Tõlge
(21) Ce raisonnement au soutien du droit constitutionnel des femmes à avorter est qualifié d’aussi gravement (« egregiously wrong »)	(21a) Seda põhjendust, mis toetab naiste põhiseaduslikku õigust abordile, on nimetatud „ülimalt valeks“ („<i>egregiously wrong</i>“),
(22) que celui qui, en son temps, avait soutenu la doctrine du <i>separate but equal</i> et permis l’esclavage puis, la ségrégation raciale.	(22a) samamoodi, nagu kunagi nimetati <i>separate but equal</i> (eraldi kuid võrdne) doktriini, mis lubas orjandust ning seejärel rassilist segregatsiooni.

Status quo

Eesti õigekeelsussõnaraamatu järgi on *status quo* praegune, senine olukord (ÕS 2018 *sub* status quo). Kuna termin on eestikeelsetes tekstides küllaltki laialdaselt levinud, otsustati see jätta tõlkes samaks mis lähtetekstis.

Lähtetekst	Tõlge
(23) [...] l’inexistence de tels risques aujourd’hui ne saurait préjuger du <i>statu quo</i> .	(23a) [...] selliste ohtude puudumine praegu ei taga tingimata <i>status quo</i> säilimist.

A fortiori

Vähem levinud on eestikeelsetes tekstides *a fortiori*, millele Võõrsõnade leksikon annab vasteks *seda enam* (VSL *sub a fortiori*), mistõttu otsustati omasõnalise tõlke kasuks.

Lähtetekst	Tõlge
(24) <i>A fortiori</i> dans une configuration très spécifique du monde contemporain qui mérite d'être soulignée plutôt deux fois qu'une [...]	(24a) Seda enam kaasaegse maailma väga spetsiifilises konfiguratsioonis, mis väärrib rõhutamist pigem kaks korda kui üks [...]

A minima

Terminit *a minima* eestikeelsetes tekstides ei kasutata, küll aga sobiks tõlkevasteks nii *vähemalt* kui *minimaalselt*. Kuigi Ametniku soovitusõnastik soovitab kasutada esimest (AMSS *sub minimaalselt*), otsustati tõlkes teise variandi kasuks, sest magistritöö autori arvates kannab *minimaalselt* antud kontekstis tunnetuslikult kriitilisemat tähendust kui *vähemalt* ning on sarnasem lähteteksti terminile, mida ei olnud võimalik eesti keelde samal kujul üle tuua.

Lähtetekst	Tõlge
(25) Certes, tout dépend de ce que l'on constitutionnalise exactement. « Le droit à l'avortement » peut être, <i>a minima</i> , la liberté de recourir à l'avortement sans encourir de sanction [...]	(25a) Muidugi oleneb kõik sellest, mida täpselt põhiseadustatakse. „Õigus abordile“ võib olla minimaalselt vabadus teha aborti ilma kaasnevate sanktsioonideta [...]

3.4 Lausestusega seotud probleemid

Mõningad tõlkeprobleemid olid seotud lausestusega, mis prantsuse keelest eesti keelde tõlkimisel sageli esinevad. Üks näide lausestuse probleemidest on seotud viitamisseostega: kuna prantsuse keeles on pronoomenid selgemini viitavad kui eesti keeles, tuli tõlkes kasutada Molina ja Hurtado Albiri tõlketehnikate järgi lingvistilist võimendust ehk keeleliste elementide lisamist tõlkesse, mis aitavad teksti paremini mõista.

Esimese näite puhul ühildub prantsuse keeles *elle* teise lause alguses esimese lause sõnaga *la décision*. Selleks, et tõlkes mõtet õigesti edasi anda, peeti oluliseks eesti keeles täpsustada, et „*see otsus* ei ole üllatav“, vastasel juhul jääks lause algus „Kahjuks ei ole *see* üllatav“ segaseks ning tekiks küsimus, kas üllatav ei ole ülemkohtu otsus või sellest tulenev šokilaine.

Lähtetekst	Sõnasõnaline tõlge	Tõlge
(26) La décision rendue par la Cour suprême des États-Unis le 24 juin 2022 au sujet de la liberté constitutionnelle d'avorter produit l'effet d'une onde de choc. Elle ne constitue pourtant malheureusement pas une surprise [...]	(26a) Ameerika Ühendriikide ülemkohtu 24. juuni 2022. aasta otsus abordi tegemise põhiseadusliku vabaduse kohta tekitab šokilaineid. Kahjuks ei ole see üllatav [...]	(26b) Ameerika Ühendriikide ülemkohtu 24. juuni 2022. aasta otsus abordi tegemise põhiseadusliku vabaduse kohta tekitab šokilaineid. Kahjuks ei ole see otsus üllatav [...]

Samasugust lähenemist kasutati ka järgmise näite puhul, kus *il* teise lause alguses ühildub esimese lauses sõnaga *un amendement*. Seega peeti oluliseks täpsustada tõlkes teise lause algust „*Sellele muudatusele* oli vastu“, mitte pelgalt „*Sellele* oli vastu“, kuna eelmine lause on üsna pikk ning lugeja peaks hakkama mõtlema, millele siis ikkagi vastu oldi.

Lähtetekst	Tõlge
(27) L'année précédente, en 2018, des parlementaires avaient déjà présenté un amendement au projet de loi constitutionnelle pour une démocratie plus représentative, responsable et efficace, visant à compléter le préambule de la Constitution de 1946 par les termes suivants : « La France reconnaît aux personnes qui en font la demande le droit d'avoir accès à une contraception adaptée et gratuite ainsi que de recourir librement et gratuitement à l'interruption volontaire de grossesse, sans justification, dans un délai de quatorze semaines d'aménorrhée minimum ». Il s'était toutefois heurté [...]	(27a) Sellele eelneval, 2018. aastal, olid parlamendiliikmed juba esitanud põhiseaduse eelnõu muudatuse , et saavutada esinduslikum, vastutustundlikum ja tõhusam demokraatia, mille eesmärk oli täiendada 1946. aasta põhiseaduse preambulit järgmiste sõnadega: „Prantsusmaa tunnustab seda taotlevate isikute õigust omada juurdepääsu vabalt ja tasuta kättesaadavatele rasestumisvastastele vahenditele, samuti õigust kasutada vabalt ja tasuta raseduse katkestamist ilma põhjenduseta vähemalt neljateistkümne nädala jooksul pärast amenorröat.“ Sellele muudatusele oli vastu [...]

Esines ka sellised tõlkeprobleeme, mille puhul tuli kasutada lingvistilist võimendust selge võrdluse andmiseks ja keelilise korrektsuse säilitamiseks. Kui *dans de nombreux pays* otsetõlge oleks *mitmetes riikides*, siis lause alguses oleks selline tõlge vastuvõetav ning kõlaks sihtkeeles loomulikult. Et fraas on aga lause lõpus, tuli tõlkes lisada „mitmetes *teistes* riikides“, sest ainuüksi „mitmetes“ ei oleks andnud piisavalt selget võrdlust.

Lähtetekst	Tõlge
(28) [...] et que son socle juridique est bien plus consolidé que dans de nombreux pays.	(28a) [...] ja et selle õiguslik alus on palju konsolideeritum kui mitmetes teistes riikides.

Järgmise näite puhul on lähtunud ladususest. Sõnasõnaline *ei ole vähem suur* kõlab kohmakalt, mistõttu valiti ladusam sõnastus. Tõlkelahendusena kaaluti esialgu *on endiselt suur*, aga *endiselt* oleks edasi andnud ajalist mõõdet, justkui tegemist oleks kestva protsessiga. Seetõttu leiti sobivaks vasteks *ikkagi*.

Lähtetekst	Sõnasõnaline tõlge	Tõlge
(29) De façon prévisible, <i>Roe v. Wade</i> a été infirmé, mais la sidération n'en est pas moins grande.	(29a) Ootuspäraselt on <i>Roe vs Wade</i> 'i kohtuotsus tühistatud, kuid šokk ei ole vähem suur.	(29b) Kuigi <i>Roe vs Wade</i> 'i kohtuotsuse tühistamine oli ootuspärane, on šokk sellele vaatamata ikkagi suur.

3.5 Muud tõlkeprobleemid

Kohtuotsuste nimed

Tõlkides ei saa mööda vaadata ka väiksematest nüanssidest, milleks antud juhul oli läbivalt kohtuotsuste nimetuste tõlkimine. Nii *Roe vs Wade* kui *Dobbs vs Jackson Women's Health Organization* on läbi käinud mitmetest eestikeelsetest artiklitest, kusjuures erinevalt prantsuse keelest ei ole need eesti keeles kursiivis ning *versus* lühendina on eesti keeles Eesti keele käsiraamatu (2007) järgi kasutusel *vs*, mistõttu lähtuti tõlkes sihtkeele üldkasutatavatest lühenditest ning üldkasutatavast kirjapildist.

Lähtetekst	Tõlge
(30) <i>Roe v Wade</i>	(30a) <i>Roe vs Wade</i>
(31) <i>Dobbs v Jackson Women's Health Organization</i>	(31a) <i>Dobbs vs Jackson Women's Health Organization</i>

Manif pour tous

Kuna *Manif pour tous* on organisatsiooni nimi, on see jäetud lähtekeelde.

Lähtetekst	Tõlge
(32) Il permettrait l'expression dans le débat public des courants les plus réactionnaires de la société française, de type « Manif pour tous », qui sortiraient pour l'occasion du bois pour s'opposer à la fondamentalisation du droit à l'avortement.	(32a) See võimaldaks avalikus arutelus sõna võtta Prantsuse ühiskonna kõige paremäärmuslikumatel liikumistel, nagu näiteks „ Manif pour tous “, kes abordiõiguse põhiõiguseks muutmisele vastu hakkaksid.

Cocktail

Sõna *kokteil* asemel valiti kontekstist lähtuvat sihtkultuuris sobilikum sõna *kombinatsioon*.

Lähtetekst	Tõlge
(33) Bref, le cocktail était explosif : tous les éléments étaient réunis pour que l'arrêt de la Cour suprême reçoive un vif écho.	(33a) Lühidalt öeldes oli see kombinatsioon plahvatusohtlik : olid olemas kõik elemendid selleks, et ülemkohtu otsus tugevat vastasseisu leiaks.

Canard boiteux

Lähtetekstis on viidatud Venemaale Euroopa Nõukogu liikmena kui „canard boiteux“, mis on selge seisukohavõtt autorite poolt ning seetõttu oluline tõlkesse võimalikult sarnaselt üle tuua. Eesti keeles leiti sobivaks tõlkevasteks *valge vares*.

Lähtetekst	Tõlge
(34) En Europe même, la guerre déclenchée par la Russie en Ukraine aura finalement mené à ce que le canard boiteux du Conseil de l'Europe en soit exclu [...]	(34a) Euroopas on Venemaa vallandatud sõda Ukrainas viimaks viinud „ valge varese “ Venemaa Euroopa Nõukogust väljaviskamiseni [...]

Critiques

Critique on tähenduselt *kriitika* või *arvustus*, kuid sobivateks tõlkevasteteks need lähteteksti konteksti arvesse võttes ei osutunud, mistõttu kasutati kirjeldust *kriitikaavaldused*.

Lähtetekst	Tõlge
(35) Certaines critiques portent sur la pertinence juridique d'une telle révision.	(35a) Mõned kriitikaavaldused puudutavad sellise läbivaatamise õiguslikku asjakohasust.

C'est un homme

„C'est un homme“ on vihje Carole Patemani artiklile „Le contrat sexuel“, millest on juttu nii lähtetekstis kui lähteteksti viidetes välja toodud lõigus. Viimases jõutakse

ironiliselt järelduseni, et ainult mehed on „indiviidid“. (Pateman, 1988. *Le contrat sexuel*, La Découverte, 2010 – viidatud Hennette-Vauchez jt 2022 kaudu) Samuti tuleb selle näite puhul välja tuua ka terve eelnev lause, millele tõlkeprotsessis tugineti, sest lause tähendusväli on eelmise lausega tugevalt seotud ning seetõttu tuleb seda vaadelda vastavas kontekstis. Molina ja Hurtado Albiri tõlkestrateegiatest on siin kasutatud diskursiivset loomingut ehk tõlkelahendust, mida kontekstiväliselt selliselt ei kasutata.

Lähtetekst	Tõlge
(36) L'individu rationnel et autonome, dont ces théories postulent qu'il accepte de renoncer à certains de ses droits naturels pour conclure un pacte social donnant naissance à une puissance souveraine en mesure de gouverner pour l'intérêt général, n'est précisément rationnel et autonome que parce que, en amont, un contrat sexuel implicite fonde la distinction entre une sphère privée (où se livre le travail reproductif) et une sphère publique (où peut se déployer le travail productif et politique). C'est un homme.	(36a) Ratsionaalne ja autonoomne indiviid, kes nende teooriate kohaselt nõustub loobuma mõnedest oma loomulikest õigustest, et sõlmida ühiskondlik lepe, mis loob suveräänse võimu, mis on võimeline valitsema avalikkuse huvides, on ratsionaalne ja autonoomne ainult seetõttu, et eelnevas etapis rajab kaudne seksuaalne lepe erinevuse privaatsfääri (kus tehakse reproduktiivset tööd) ja avaliku sfääri (kus saab teha produktiivset ja poliitilist tööd) vahel. See on meeste pärusmaa.

3.6 Analüüsi järeldused

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada, millised probleemid võivad abordiõiguse põhiseadustamist käsitleva teadusteksti tõlkimisel prantsuse keelest eesti keelde tekkida, millisel määral esineb tekstis võõrsõnu, millele on vaja leida omasõnaline vaste ning kas mõnel juhul on võõrsõna kasutamine õigustatud ning kuidas tõlkida kultuurispetsiifilisi

elemente. Tõlkeprotsessis toetuti Newmarki semantilisele tõlketeeoriale ning Molina ja Hurtado Albiri tõlketehnikatele. Terminiprobleeme seoses põhiseaduslikkust ja abordiõigust käsitleva sõnavaraga oli oodatust vähem, kõige rohkem valmistasid probleeme kultuurispetsiifilised elemendid ja -terminid ning võõrsõnad. Peamiselt kasutatud tõlketehnikad olid lingvistiline võimendus, täpsustus, kirjeldus, üldistus, mugandamine ja diskursiivne looming.

Täpsustust kasutati näiteks termini *citoyenneté* puhul, mis tähendab kodakondsust, kuid lähteteksti konteksti arvesse võttes ei oleks üldkasutatav termin edasi andnud õiget mõtet, mistõttu tuli täpsustada, et mõeldud on *kodanikuks olemist*, mitte niivõrd kodakondsust selle juriidilises tähenduses. Termin *soins orthogéniques* puhul kasutati mugandamist, kuna sihtkultuuris täpselt sama tähendusväljaga mõistet ei esine, kuid see on sisuliselt sama, mis lähtekultuuri element *seksuaal- ja reproduktiivtervise teenused*, mille tähendus on küll laiem, kuid hõlmab ka seda, mida on lähtetekstis mõeldud ning on kontekstipõhiselt samatähenduslik. Terminite tõlkimisel oli abi IATE terminibaasist ja Euroopa Parlamendi tekstidest, näiteks lühendi *IVG* ja termini *clause de conscience* puhul, millest esimene ei ole sihtkultuuris kasutatav lühend, kuid millele on olemas eestikeelsed vasted, ning teist sihtkultuuris ei eksisteeri, kuid mõistet võib eestikeelsena leida välisriike käsitlevates ametlikes tekstides.

Lähtetekstis esines ka sõnu, millele on eesti keeles olemas võõrsõnalised vasted, kuid mida tõlkes välditi nii seetõttu, et võõrsõnade kasutamine, millele on hästi tundud ja täpsed eestikeelsed vasted, on tarbetud (Kasik 2007: 46), kui ka seetõttu, et võõrsõna tähendus on lähtekeele omast kitsam – näiteks *progressif*, *résonance* ja *production*. Mõnedel juhtudel kasutati ka nii oma- kui võõrsõna: kui näiteks *consolider* sai ühes lauses tõlkida *konsolideerima*, siis teise lausesse see ei sobinud, seega leiti võõrsõnale omasõnaline vaste *tugevdama*.

Lähtetekst sisaldas palju kultuurispetsiifilisi elemente nii Prantsusmaa kui USA õigussüsteemist ning tõlkeprobleemidele tuli läheneda erinevalt. Kui mõistetele *le droit de privacy* ja *due process clause* leiti probleemideta lähtekultuuris olemasolevad vasted, siis terminite *lawfare* ja *trigger laws* tähendusi tuli kõigepealt uurida ning leida siis tõlkelahendus, mis võimaldaks sihtteksti lugejal termineid mõista.

Lausestusega seotud probleemidest on välja toodud viitamisseoste probleemid, mille lahendamiseks lisati tõlkesse lingvistilisi elemente, et tõlge oleks selgem ja täpsem. Lingvistilist võimendust kasutati ka juhul, kui tõlge ei oleks muidu andnud edasi piisavalt selget võrdlust ning ladusama sõnastuse tekitamiseks.

Püstitatud uurimisküsimustele leiti tõlkeprotsessi käigus vastused. Prantsuse-eesti keelesuunal tõlkimise eripärana võib välja tuua lausestusega seotud probleemid, kuna asesõnad pole eesti keeles sama selgesti viitavad kui prantsuse keeles. Kuna lähtetekst kirjeldas nii USA kui Prantsusmaa õigussüsteemi, esines nii inglisi- kui prantsuskeelseid termineid, millele on sihtkeelne vaste olemas, kui ka termineid, millele oli sihtkultuuris sobivat vastet leida oli keerulisem.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli tõlkida Stéphanie Hennette-Vauchez'i, Diane Roman'i ja Serge Slama artikkel „Pourquoi et comment constitutionnaliser le droit à l'avortement“ prantsuse keelest eesti keelde lähtudes teadustekstide tõlkimise spetsiifikast ja analüüsida tõlkimisel esinenud probleeme. Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis on sihttekst, teises peatükis antakse ülevaade teoreetilisest raamistikust ja tõlketehnikatest, millele tõlkimisel tugineti ning kolmandas peatükis on analüüsitud tõlkeprobleeme.

Teoreetilise raamistiku peatükis on välja toodud, et lähtetekst liigitub Katharina Reissi tekstitüpoloogia järgi informatiivseks tekstiks, mistõttu oli tõlke puhul oluline, et see oleks edasi antud neutraalselt ja täpselt, kuid samas esineb tekstis ka operatiivse tekstitüübi jooni. Lähtuti ka Newmarki semantilisest tõlketooriast, mistõttu oli oluline silmas pidada, et tõlge oleks võimalikult sarnane lähtetekstile. Samas oli oluline anda edasi autorite seisukohti, hoiakuid ja eesmärke, millest tulenevalt oli tekstil osaliselt kommunikatiivne funktsioon. Samuti on välja toodud Molina ja Hurtado Albiri tõlketehnikate klassifikatsioon, millele tõlkeprobleemide lahendamisel tugineti. Peamiselt kasutatud tõlketehnikad olid lingvistiline võimendus, täpsustus, kirjeldus, üldistus, mugandamine ja diskursiivne looming.

Tõlkeprobleemide analüüsis on põhjendatud tõlkimisel tehtud valikuid ning antud ülevaade tõlkeprotsessis abiks olnud allikatest. Eraldi alapeatükkides on välja toodud terminid, omasõna *vs.* võõrsõna, inglise- ja ladina keelsed terminid, lausestusega seotud probleemid ja muud tõlkeprobleemid, mis eelnevasse nelja kategooriasse ei liigitunud. Kõige keerulisemaks osutusid kultuurispetsiifilised terminid, millele püüti tõlkeprotsessi käigus leida sobiv sihtkultuurile omane vaste.

Kokkuvõtteks võib öelda, et lähtetekst oli väga spetsiifiline, millest tulenesid ka enamus tõlkeprobleemid, kuid teoreetilises osas välja toodud tõlkemeetodid- ja tehnikad olid abiks tõlkeprobleemide analüüsimisel ja lahendamisel ning püstitatud uurimisküsimustele vastuste leidmisel.

KASUTATUD KIRJANDUS

ESMANE ALLIKAS

Hennette-Vauchez, Stéphanie; Roman, Diane; Slama, Serge 2022. Pourquoi et comment constitutionnaliser le droit à l'avortement. *La Revue des droits de l'homme*, Actualités Droits-Libertés, 7.07.2022. Kättesaadav: <http://journals.openedition.org/revdh/14979>. (28.05.2023)

TEISESED ALLIKAD

Abel, Marie; Raag, Liis 2022. Abortide keelamine seab ohtu inimelud. *Eesti Ämmaemandate Ühing* 11.07.2022. Kättesaadav <https://ammaemand.org/marie-abel-liis-raag-%e2%9f%a9-abortide-keelamine-seab-ohtu-inimelud/> (30.04.2023)

Benhabib, Seyla 2016. Humanitaarse mõistuse kriitika. Tõlkinud Märt Väljataga. *Vikerkaar* nr 4-5 2016. Kättesaadav <https://www.vikerkaar.ee/archives/19441> (26.05.2023)

Eesti Vabariigi põhiseadus (15.05.2015). *Riigi Teataja* I. <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>. (16.05.2023)

EP 2022/2665(RSP) = Euroopa Parlamendi 9. juuni 2022. aasta resolutsioon ülemaailmse ohu kohta abordiõigusele ja abordiõiguste võimaliku tühistamise kohta USAs Ülemkohtu poolt (2022/2665(RSP)). Kättesaadav https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0243_ET.html. (15.05.2023)

EP 2021/2925(RSP) = Euroopa Parlamendi 11. novembri 2021. aasta resolutsioon Poola de facto abordikeelu esimese aastapäeva kohta (2021/2925(RSP)). Kättesaadav

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2021-0543_ET.html.

(26.05.2023)

Euroopa Parlamendi resolutsioon 2020/2214(INI). Kättesaadav https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_ET.html

(28.05.2023)

Euroopa Nõukogu (kuupäev puudub). Kodakondsus ja osalus. *Kompass: Noorte inimõiguste käsiraamat*. Kättesaadav <https://www.coe.int/et/web/compass/citizenship-and-participation>. (28.05.2023)

Hint, Helen; Leien, Djuddah A. J.; Jürine, Anni 2022. Eestikeelse akadeemilise teksti tunnustest. *Keel ja Kirjandus* 4/2022, 327-353.

Kasik, Reet 2007. Sissejuhatus tekstiõpetusse. *Tartu Ülikooli Kirjastus*.

Kodakondsuse seadus (2022). *Riigi Teataja I*. Kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/akt/KodS> (28.05.2023)

Laffranque, Julia 2003. Kohtuniku eriarvamus. Selle võimalikkus ja vajalikkus Eesti Vabariigi Riigikohtus ja Euroopa Kohtus. *Dissertatsioonid 1944 kuni 2004*. Tartu. Kättesaadav <http://hdl.handle.net/10062/43079>. (28.05.2023)

Lucas, Edward 2019. Edward Lucas: tõelist muretsemist väärivad uued Vene relvad. *Postimees* 23.01.2019. Kättesaadav <https://arvamus.postimees.ee/6505625/edward-lucas-toelist-muretsemist-vaarivad-uued-vene-relvad> (26.05.2023)

Luhamaa, Katre 2021. Raamatuarvustus. *National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law*. Toimetajad Anneli Albi, Samo Bardutzky. The Hague: T.M.C Asser Press 2019, 1522 lk. *Riigiõiguse aastaraamat 2021* lk 411-418.

Mihkelson, Marko 2023. Marko Mihkelson: kestev rahu Euroopas ei saabu enne, kui Ukraina on vaba. *Eesti Rahvusringhääling* 28.03.2023. Kättesaadav <https://www.err.ee/1608928970/marko-mihkelson-kestev-rah-euroopas-ei-saabu-enne-kui-ukraina-on-vaba> (26.05.2023)

Molina, Lucia; Hurtado Albir, Amparo 2002. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta* 47: 498-512.

Newmark, Peter 1981. Approaches to Translation. Oxford, New York: Pergamon.

Pihlak, Maria 2022. Kas USA Ülemkohtu otsus mõjutab ka abordi lubatavust eestis? *Sorainen* 7.07.2022. Kättesaadav <https://www.sorainen.com/et/valjaanded/kas-usa-ulemkohtu-otsus-mojutab-ka-abordi-lubatavust-eestis/> (26.05.2023)

Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus (13.03.2019). *Riigi Teataja I*. Kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/akt/925400?leiaKehtiv>. (16.05.2023)

Reiss, Katharina 1981. *Type, Kind and Individuality of Text: Decision Making in Translation*. *Poetics Today* Vol 2, No: 4: 121-131.

SÕNASTIKUD JA ANDMEBAASID

Ametniku soovitus sõnastik. Eesti Keele Instituut. Kättesaadav <https://www.eki.ee/dict/ametnik/> (26.05.2023)

Cambridge Dictionary. Cambridge University Press & Assessment 2023. Kättesaadav <https://dictionary.cambridge.org/>. (23.05.2023)

Eesti keele käsiraamat (2007). Eesti keele instituut. Kättesaadav https://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?link=O_50. (28.05.2023)

Eesti keele seletav sõnaraamat (2009). Eesti Keele Instituut. Kättesaadav <https://www.eki.ee/dict/ekss/> (26.05.2023)

Eesti õigekeelsussõnaraamat (2018). Eesti Keele Sihtasutus. Kättesaadav <https://www.eki.ee/dict/qs/>. (28.05.2023)

IATE (*InterActive Terminology for Europe*). Kättesaadav <https://iate.europa.eu/home> (26.05.2023)

La langue française. Kättesaadav <https://www.lalanguefrancaise.com/dictionnaire> (26.05.2023)

Merriam-Webster. Kättesaadav <https://www.merriam-webster.com/> (26.05.2023)

Petit Robert. Le Robert Dico en ligne. Kättesaadav <https://dictionnaire.lerobert.com/> (26.05.2023)

Sõnaveeb. Eesti Keele Instituut. Kättesaadav <https://sonaveeb.ee/> (26.05.2023)

Võõrsõnade leksikon. Eesti Keele Instituut. Kättesaadav <http://www.eki.ee/dict/vsl/index.cgi> (26.05.2023)

SUMMARY

University of Tartu

Institute of Foreign Languages and Cultures

Laura Christine Arba

Hennette-Vauchez'i, Diane Roman'i ja Serge Slama artikli „Pourquoi et comment constitutionnaliser le droit à l'avortement“ tõlge ja tõlkeprobleemide analüüs

Translation of Hennette-Vauchez's, Diane Roman's and Serge Slama's article "Pourquoi et comment constitutionnaliser le droit à l'avortement" and an analysis of the translation problems

Master's thesis

2023

The aim of this master's thesis was to translate Hennette-Vauchez's, Diane Roman's and Serge Slama's article "Pourquoi et comment constitutionnaliser le droit à l'avortement" into Estonian and to analyse the problems that occurred in the translation process. When the US Supreme Court overturned a precedent protecting the constitutional right to abortion, it led to a discussion on women's reproductive rights in Europe as well. The aim of the translation was to provide a new perspective that has been suggested in the article. Before starting the work, three research questions were posed:

1. What problems might arise in translating a scientific article on the given topic from French into Estonian?
2. To what extent are there foreign words in the source text and in which cases is the use of foreign words justified?
3. How can culture-specific elements be translated?

The master's thesis is divided into three parts. The first chapter contains the translation of the source text, the second chapter introduces the theoretical framework, and the third chapter focuses on different translation problems and an analysis of the translation solutions.

The theoretical part determines the type of the source text based on Katharina Reiss' text typology, gives an overview of Peter Newmark's semantic and communicative translation theory, and the translation techniques by Lucia Molina and Amparo Hurtado Albir that were used in the analysis of the translation problems.

The analytical part provides an overview of the translation problems such as terms, foreign words, and culture-specific elements, as well as other translation problems, and the main sources that helped in the translation process.

In conclusion, the aim of the master's thesis was achieved. The translation problems were different, and the methods and techniques described in the theoretical part proved to be helpful in analysing and solving the translation problems.

Lõputöö autori kinnitus

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Laura Christine Arba

29.05.2023

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Christine Arba,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Stéphanie Hennette-Vachez'i, Diane Roman'i ja Serge Slama artikli „Pourquoi et comment constitutionnaliser le droit à l'avortement“ tõlge ja tõlkeprobleemide analüüs“, mille juhendaja on Marri Amon, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Christine Arba

29.05.2023